

Дневникъ

(стенографски)

на

XIX-то обикновено Народно събрание

Втора извънредна сесия

4. заседание, понеделникъ, 6 юний 1921 г.

(Открито отъ подпрѣдседателя К. Томовъ въ 3 ч. 55 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни) Моля г. секретаря да провери по списъка г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь С. Дупариновъ (з): (Прочита списъка. Отъ заседанието сж отсъствуваха народнитѣ прѣдставители: Арифъ Агушевъ, Юсуфъ Бергански, Мустафа Ризабеевъ, Асѣиъ Вацаровъ, Христо Ветовски Асѣиъ Вълкановъ, Вълко Гарвански, Иванъ Гешовъ, Мехмедали Исмаиловъ, Гюзелевъ, д-ръ Юрданъ Данчевъ, Стефанъ Даскаловъ, д-ръ Петъръ Джидровъ, Георги Димитровъ, Василь Димчевъ, Нейко Диневъ, Славчо Дръновски, Илия Енчовъ, Али-ходжа Ибраимовъ, Коста Илиевъ, д-ръ Илия Караджовъ, Иванъ Ковачевъ, Величко Кознички, Василь Коларовъ, Коста Крутиновъ, Радославъ Крайчевъ, Ангелъ Кундалевъ, Тодоръ Лукановъ, д-ръ Никола Максимовъ, Александъръ Малиновъ, Цони Матовъ, Недѣлко Михалевъ, Лачо Недѣлковъ, Стефанъ Обръйковъ, Петко Палиевъ, Стефанъ Пейчевъ, Никола Пеневъ, Горанъ Петковъ, Тодоръ Петровъ, Димитъръ Поповъ, Стоянъ Радевъ, Стойне Ризовъ, Трифонъ Саралиевъ, Митю Семовъ, Иванъ Симеоновъ, Митю Станевъ, Димитъръ Стоевъ, Желю Топчевъ, Юрданъ Урумовъ, Юмеръ Кобахъ Хасановъ, Стойчо Христоуъ, Александъръ Чапрашиковъ, Крумъ Чапрашиковъ и Ахмедъ Зихинъ х. Юмеровъ)

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Присѣдствуватъ 118 души народни прѣдставители. Има закононо болшинство, за да се счита заседанието за открито.

Г. г. народни прѣдставители! Бюрото на Камарата е разрѣшило отпущъ на слѣднитѣ народни прѣдставители:

На народния прѣдставител г. д-ръ Юрданъ Данчевъ 1-дневенъ отпущъ за 6 юний.

Бургазкия народенъ прѣдставител г. Желю Ив. Топчевъ съ телеграма отъ Бургазъ моли да му се разрѣши 4-дневенъ отпущъ отъ 6 до 10 т. м. по домашни причини. Бюрото му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставител г. Тодоръ Цековъ моли да му се разрѣши 1-дневенъ отпущъ по домашни причини за 4 юний. Бюрото му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставител г. Георги Стойковъ, понеже на първото и второто заседания, въпрѣки че е билъ тукъ,

не е можалъ да се разпише въ присѣдствената книга, моли да му се извинятъ отсъствията. Бюрото му ги извинява.

Народниятъ прѣдставител г. Тодоръ Караваневски моли да му се разрѣши 2-дневенъ отпущъ, за 3 и 4 т. м. Бюрото му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставител г. д-ръ Петъръ Джидровъ моли да му се разрѣши 2-дневенъ отпущъ, считанъ отъ 6 т. м., по домашни причини. Бюрото му разрѣшава.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

Първата точка отъ дневния редъ е: докладъ на парламентарната анкетна комисия за проверка дѣлата на Дирекцията за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ.

Г. г. народни прѣдставители! Дълга да ви съобщя, че докладътъ не ви е раздаденъ печатанъ, защото отъ самото заключение на комисията се вижда, че тя не излиза съ обстоенъ докладъ за извършената отъ нея работа, понеже по бюджета нейниятъ мандатъ, както и на другитѣ анкетни комисии, въ Дирекцията на народното здраве и въ Народната банка, е до 15 май, тѣ вынасятъ този докладъ, който е въ общи черти, само за да повдигнатъ въпроса прѣдъ Народното събрание, като молятъ да имъ се продължи срокътъ, колкото намѣри Народното събрание за пужно, за да завършатъ възложената имъ работа успѣшно и да излъзатъ съ обстойни доклади прѣдъ Парламента. Ето защо вмѣсто да се докладва, то поставямъ въпроса прѣдъ Народното събрание, тѣй, както иска комисията въ своето рѣшение за продължение мандата ѝ, както и за продължение мандата и на другитѣ двѣ анкетни комисии.

Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Още като дойде 15 май, комисиятъ трѣбваше да спратъ работата си, защото рѣшението на Народното събрание обше, че до 15 май тѣ трѣбва да прѣдставятъ докладъ. Понеже заседанията на Събранието се вдигнаха на 23 априлъ, Министерството на финанситѣ можа да проучи глѣбоко работи, които сж извършили тѣзи комисии, защото се искаше отъ него, да може да остане при тѣхъ командированныятъ или назначениятъ допълнителенъ персоналъ. Когато питаха какво трѣбва да се направи, казахъ имъ, че понеже това е рѣшение на Народното събрание, Министерството на финанситѣ не може да ви задържи, нито

може да оправдае или да приеме единият разходъ за парламентарните комисии по-късно отъ 15 май. При такова положение, Министерството на финансите отговори на тритъ комисии, че тѣ трѣбва да спратъ работата си въ това положение, въ което се намира на 15 май, и да чакатъ новъ вѣтъ на Народното събрание, за да могатъ да продължатъ по-нататъкъ работата си. Така и стана.

Отъ проучванията, които Министерството на финансите направи върху работата, която сж извършили комисии — макаръ и парламентарни, въ тѣхъ има и персоналъ, както знаете, чиновнически, прикомандированъ или допълнителенъ — дохождамъ до заключение, че анкетната комисии по Народната банка би могла да свърши своята работа и да си направи доклада, да систематизира всичката работа, която досега е прѣгледала, и онази, която има да прѣгледа, ако ѝ дадемъ единъ срокъ най-късно до 15 августъ, не повече отъ този срокъ.

Сжщото се касае и за комисията при Дирекцията на народното здраве.

Колкото за комисията при Дирекцията за стопански грижи, понеже работата ѝ е по-много и е сжществувала по-дълго врѣме, най-много, което може да стане, то е да се продължи срокътъ ѝ или до първи октомврий, или до откриването на редовната сесия.

Н. Пастуховъ (с): До нова година!

Министъръ М. Турлаковъ: Не до нова година. — Понеже пейната работа е по-голяма, по-много, най-много това може да се даде. Моето мнѣние е, на двѣтъ анкетни комисии да се даде срокъ до 15 августъ, за да могатъ да завършатъ работата си, да си приготвятъ доклада, да го дадатъ на печатъ, за да бжде готовъ докладътъ имъ, и като се събере Народното събрание на редовна сесия, да може да се произнесе по него.

По отношение на комисията при Дирекцията за стопански грижи, тамъ работата е по-много и, както знаете, Дирекцията се мѣсти — и не е чудно тѣзи дни пакъ да стане нужда да я прѣмѣстимъ, защото се откриха нови постоянни дирекции, една на трудовата поземелна собственост, другата по трудовата повинност, и зданието е специално за тѣхъ отчуждено, за туй е и реквизирано, та може да стане нужда пакъ да се мѣсти или да се стѣснѣва — по тази причина, казвамъ, комисията изгуби извѣстно врѣме при прѣмѣстването на книгата отъ старото здание въ това, където е сега. Остава Събранието да се произнесе по въпроса.

Прѣседателствующъ Н. Томовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Костурковъ.

С. Костурковъ (р): Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че не може да се остави работата на комисии така недовършена, и слѣдователно ще бждемъ принудени да гласуваме за едно продължение срока на тѣхната работа.

Искамъ обаче да обърна вниманието на народното прѣдставителство върху единъ фактъ, който ми е съобщенъ отъ членове на тия комисии, факта е, че не сж много членоветъ на комисии, които работятъ. Голѣма частъ отъ членоветъ на комисии почти не сж работили или съвсѣмъ малко сж работили, а други сж работили добросвѣстно и почти прѣвъ всичкото врѣме. Членоветъ на комисии трѣбва да знаятъ, че тѣ сж избрани отъ народното прѣдставителство да работятъ, а не да оставятъ работата си на пѣколцина свои другари и на чиновници, които сж командировани при тѣхъ отъ министра на финансите или отъ другъ министъръ.

Ето, това само имамъ да забѣлжа. Повтарятъ се значи, онѣзи истории, които, за жалостъ, се разиграха прѣвъ врѣме на войната въ дългата анкетна комисии, въ която тоже само пѣколцина души изнесоха на плещитъ си огромната работа, а голѣмъ брой отъ членоветъ ѝ почти не се вѣстиваха. Това се повтаря и сега. Народното събрание да вземе мѣрки, за да може наврѣме да се свърши работата на комисии, а не на нова смѣтка, като се свършатъ новитъ срокове, които сега ще се опрѣдѣлятъ, пакъ да бждемъ принудени да ги продължаваме.

В. Драгановъ (з): Посочете имената имъ, за да ги знаемъ кои сж.

Прѣседателствующъ Н. Томовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Георги Марковъ.

Г. Марковъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Имайки прѣвъ видъ рѣшенieto на Народното събрание, че ние сме длъжни да свършимъ до 15 май — азъ съмъ въ анкетната комисии въ Народната банка — мѣчехме се да свършимъ до тогава, обаче едвамъ можахме да захванемъ работата и, когато дойде 15 май, ние се чудехме, какво трѣбва да направимъ. Вѣхме ангажирали чиновници, които да прѣвѣрятъ редъ смѣтки, бѣхме вземали всички прѣписки отъ разнитъ агенции на Народната банка — всичко това бѣше събрано въ една стая, въ която се помѣщаваше така наречената парламентарна анкетна комисии. Слѣдъ 15 май всичко трѣбваше да остане така, или да го върнемъ обратно и слѣдъ това, като дойде вие тукъ, на нова смѣтка да вземемъ рѣшение и да съберемъ пакъ всичко това. Комисии рѣши, чиновниците, които сж къмъ анкетната комисии, да продължатъ работата си, и тѣ и до днесъ я продължаватъ. Така че азъ моля да важи продължението на мандата на комисии отъ 15 май насетнѣ, тѣй като работата имъ е продължавала и слѣдъ 15 май. Разбира се, за всѣки единъ членъ на комисии има оправдание, въ смисълъ, че трѣбва да държимъ протоколни рѣшения, когато заседаваме, и този, който не е присѣствувалъ, не може да получи възнаграждение. Обаче за чиновниците, които непрѣкъснато работятъ, ще бжде несправедливо, ако не имъ се продължатъ засѣданията.

Затуй правя прѣдложение, мандатътъ на анкетните комисии да бжде продълженъ отъ 15 май. Разбира се, онзи, който не е присѣствувалъ, нѣма да получи никакво възнаграждение.

А. Ляпчевъ (д): Какъ се плащатъ чиновниците?

Г. Марковъ (з): Дневни получаватъ.

А. Ляпчевъ (д): Тѣ специално назначени ли сж?

Г. Марковъ (з): Да, тѣ сж специално назначени въ анкетните комисии.

Д. Нейковъ (с): Защо сж депутатитъ тогазъ?

Г. Марковъ (з): Тѣзи чиновници сж специалисти. Пъкъ иматъ ли и това врѣме депутатитъ?

Прѣседателствующъ Н. Томовъ: (Звъни) Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ (д): Съвсѣмъ не мислѣхъ да вземамъ думата, но отъ това, което каза г. Марковъ, съмъ малко въ недоумѣние.

Прѣседателствующъ Н. Томовъ: Вие не влизате ли въ тѣзи комисии?

А. Ляпчевъ (д): Не съмъ въ тѣзи комисии.

Прѣседателствующъ Н. Томовъ: Въ комисии по Народната банка влизате.

А. Ляпчевъ (д): Чиновниците, които сж въ тѣзи комисии, както казва г. министърътъ на финансите, сж взети отъ други служби на държавата и имъ се плаща.

Г. Марковъ (з): Не сж взети отъ други служби. Тѣ сж наново назначени, безъ да сж чиновници.

А. Ляпчевъ (д): Ако сж наново назначени, вие нѣмате кредитъ за тази работа.

Г. Марковъ (з): Имаме.

А. Ляпчевъ (д): Нѣмате, защото ние сме опрѣдѣлили въ бюджета разпоски не за анкетните комисии, съ персонала имъ и т. н., а за анкетните комисии досежно дневнитъ на г. г. народнитъ прѣдставители. Другъ кредитъ, доколкото азъ зная, нѣмаме. И, слѣдователно, прѣдположението ми бѣше поне, че персоналитъ, който идва да ни помогне, е другъ. Обаче сега излиза, че тѣзи комисии ставатъ едно перманентно учрѣждение; нѣмамъ нищо противъ — асж парламентаризмътъ тѣй си върви, че си състави все повече и повече комисии — но въ такъвъ случай и бюджетътъ трѣбва да се разпрѣдѣли по-правилно.

Азъ съмъ приятно изненаданъ отъ пълния този въпросъ, който става нужда да се повдигне, понеже бѣхъ привѣнчалъ досега да виждамъ не само тамъ, дѣто има такива рѣшенія на Народното събрание, тѣ да прѣставатъ, но и дѣто има дори закони, написанъ Министерски съвѣтъ е съ толкова развързани рѣшѣ, че взема всевъзможни постановления и създава и отмишлява наредби, които ние все тукъ ги оформяваме въ видъ на постановления на Министерския съвѣтъ — казвамъ, азъ съмъ приятно изненаданъ, че въ този случай той иска да се държи много коректно.

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Има думата г. министърътъ на финансите.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Работата се състои въ слѣдното: понеже има технически въпроси въ Народната банка, покрай тримата народни прѣдставители, или петъ души бѣха, . . .

Г. Марковъ (з): Петъ души.

Министъръ М. Турлаковъ: . . . членове на комисията по Народната банка, трѣбваше да има единъ-двама специалисти чиновници, които сж служили по банковото дѣло и разбиратъ отъ различнитѣ банкови операции, които тамъ ставатъ. Както знаете тамъ напр. по шавка, по смѣната, по реалнитѣ операции има работи, които малцина отъ насъ, народнитѣ прѣдставители, ги разбиратъ. Затуй стана пужда да се командироваха 1—2 лица напр. въ Народната банка въ помощъ на комисията; покрай народнитѣ прѣдставители командироваха се и двама финансови инспектори, за да върви работата по-бърже. Не се касае за нѣкакъвъ новъ специаленъ кредитъ за тѣхъ, а е прѣдвидена съ министерско постановление една прибавка отъ 20—30 л. дневни за задържането имъ тукъ, защото, както знаете, финансовитѣ инспектори, когато сж извънъ, когато ходятъ по ревизия, смѣтатъ се въ командировка и получаватъ дневни. Въ това се състои разликата, и това е прѣдвидено въ бюджета, когато го гласувахме, заедно съ помощния персоналъ, който е прибавенъ къмъ анкетнитѣ комисии.

Това, което повдига г. Марковъ, то е за Дирекцията за стопански грижи. Тамъ повече отъ тѣзи чиновници сж вземени отъ другитѣ служби на Дирекцията.

Г. Марковъ (з): Азъ говоря за Народната банка.

Министъръ М. Турлаковъ: Тамъ, въ Дирекцията, сж вземени вѣнъ отъ другия персоналъ двѣ машинописки, за да прѣписватъ книгата. Касае се за тѣхъ. Но понеже отъ 15 май азъ имъ казахъ, че тѣ не могатъ да продължаватъ никаква работа, не можемъ, споредъ моето мнѣние, да приемемъ прѣдложението на г. Марковъ, да се връщаме, за да имъ дадемъ възнаграждение за туй врѣме, когато Камарата вземе сега рѣшението, вотъ. Тѣ ще трѣбва пакъ да започнатъ работата си слѣдъ вота на Камарата, защото, ако върнемъ по този начинъ, слѣдъ като сж прѣдупрѣдени, ще направимъ едно заобикаляне.

Т. Булевъ (к): Кой ще плати на тѣзи хора?

Министъръ М. Турлаковъ: Прѣзъ туй врѣме имъ казахме, че пѣма да работятъ. Които сж чиновници, тѣ си отидоха по мѣстата.

С. Костурковъ (р): Той казва, че сж работили?

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Димовъ.

П. Димовъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Въ началото въпросътъ бѣше поставенъ много ясно, обаче отъ дебатитѣ се видѣ, че стана едно смѣшение тукъ и г. министърътъ сега е въ невѣдѣние. Всички парламентарни анкетни комисии сж вземали своя постояненъ персоналъ и сж работили въ този срокъ отъ 15 досега, било съ машинописки, било съ специалисти, юристи или финансови инспектори. И когато става въпросъ да се даде добавка на финансовитѣ инспектори и на юриститѣ, не свободни лица, сжщеврѣменно става въпросъ да се даде дневна заплата и на ония, които сж назначени като свободни лица, защото отъ 15 май досега ние сме продължавали своята работа и сме приготвили частъ отъ разглежданитѣ въпроси въ окончателна форма, въ докладъ. Излиза сега,

че за този кжсъ срокъ не можемъ да дадемъ въ една пълнота, окончателна форма доклада, защото трѣбва да станатъ разнѣти на пѣкон лица като виновници, на други като свидѣтели и пр. и пр., а тая работа иска повече врѣме, за да имаме пълностенъ докладъ.

И прѣдъ видъ на туй, че ще има едно одобрение на Народното събрание, когато продължаваме ние, народнитѣ прѣдставители, да работимъ въ анкетнитѣ комисии, много естествено е, че не сме могли да стоимъ и безъ този постояненъ персоналъ, и затуй, мимо постановлението на Министерския съвѣтъ, анкетнитѣ комисии не сж могли да прѣустановятъ работата, не сж я прѣустановили, а сж я продължили. И сега, повтарямъ, когато става дума да се плати, този въпросъ се отнася не само за чиновницитѣ, командировани къмъ тая или оная комисия, а и за онии постоянненъ персоналъ, назначенъ като свободни лица въ тази комисия.

Ето защо рѣшението трѣбва да бѣде въ смисълъ такъвъ: признава се да се платятъ на всички участвуващи лица въ анкетнитѣ комисии дневни отъ 15 май до срока, когато продължаватъ работата си, или, както прѣдложи г. министърътъ, на двѣ отъ комисиятѣ до 15 августъ, а на третата до откриването на редовната сесия на Камарата.

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Ще гласуваме.

Които сж съгласни да се продължатъ сроковетѣ на анкетнитѣ комисии при Дирекцията за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, при Дирекцията на народното здраве и при Народната банка отъ 15 май до срока, когато продължаватъ работата си, или, както прѣдложи г. министърътъ, на двѣ отъ комисиятѣ до 15 августъ, а на третата до откриването на редовната сесия на Камарата.

Минаваме по-нататкъ къмъ дневния редъ. Точка втора — второ четене на законопроекта за измѣнение, допълнение и отмишляне на нѣкои членове отъ закона за народното просвѣщение, продължение разсъжденията.

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Костурковъ по чл. 34.

С. Костурковъ (р): Г. г. народни прѣдставители! Чл. 34 опрѣдѣля учебнитѣ прѣдмети въ първоначалнитѣ училища; значи дава голѣмитѣ линии на учебния планъ въ първоначалнитѣ училища. И въ този членъ сж направени, както чухте завчера въ сѣбота, извѣстни промѣни, като се изхвърлятъ извѣстни учебни прѣдмети: геометрическо чертане, гражданствено учение и кратки познания отъ обща география. Прѣди всичко нека забѣлжа, че за мене не важи толкова — макаръ че не е маловажно, но не е отъ рѣшающе значение — фактътъ, че оставатъ или се изхвърлятъ нѣкои прѣдмети. За менъ важи повече обстоятелството по какъвъ начинъ ще се нареди учебниятъ планъ, учебната програма, първо, и второ, какъ ще се прилага тая учебна програма, така ли, както досега, или по другъ начинъ. Че на дѣцата трѣбва да се даде понятие макаръ елементарно, въ първоначалното училище отъ формознание, отъ обща география, а сжщо така и отъ гражданско учение, за това, споредъ мене, смѣнени не трѣбва да има. Въпросътъ обаче, както ви казахъ, е на друго мѣсто: въ каква форма и въ какви размѣри ще се дадатъ тѣзи познания на дѣцата. Ако на разпрѣдъ за първоначалното училище се пинатъ учебници и се одобряватъ отъ Министерството на просвѣщението, както е било досега, всички реформи въ тази областъ ще бѣдатъ суетни, нѣма да дадатъ рѣшително никакви резултати; ще се отива по стария отъпканъ пѣтъ, т. е. не само ще се тѣчатъ главичкитѣ на дѣцата съ много знания, голѣма частъ отъ които не ще имъ сж необходими още за първоначалното училище, ами ще имъ се даватъ по начинъ такъвъ, че, вмѣсто да допринесатъ за тѣхното пълностно душевно развитие, въ значителна мѣрка ще спѣватъ това правилно развитие. И днесъ още, ако отидете въ нѣкое първоначално училище, ние ще видите въ разнитѣ отдѣления, особено въ по-горнитѣ, въ трето и четвърто, учебници; на дѣцата се прѣподаватъ методически единици не вече по тия форми и учебни степени, тъкмо така, както едно врѣме искаше нашето министерство по желание, на написитѣ педагози, които най-често се хващатъ — да извинявате за грубата приказка — като слѣпци за тогва за онова, което става на западъ и го присаждатъ у насъ така, както е тамъ, а знае се, че на дѣцата се казва: „Урокътъ ви е туй, върху това! това, на еди-кой си страничка на учебника ще го намерите“, и дѣцата си зубрятъ, учатъ. Назначението на учеб-

инициѣ, слѣдователно въ първоначалното училище не е било друго, освѣнъ да учатъ по тѣхъ дѣцата и тогава, когато елементарниѣ познания, които се даватъ на дѣцата въ първоначалното училище, споредъ моитѣ разбирания, трѣбва да бѣдатъ давани не по нѣкакви учебници. Ще запознаете дѣцата съ отечеството, съ неговата природа, съ неговата история и т. п., ще дадете на дѣцата извѣстни познания по обща география — всичко това може и трѣбва да стане чрѣзъ четивото, което трѣбва да се съдържа въ читанката на дѣтето; не да го зазубрува дѣтето като урокъ, а да го чете като четиво, и отъ тамъ учителътъ да разширява повече кръга на познанията, които се даватъ чрѣзъ четивото и да запознава дѣцата съ тоя или оня прѣдметъ, да имъ дава знания такива или инакви.

Прочее, онова буквоедство, онова учение по учебника, което е било и е днесъ въ нашитѣ първоначални училища, трѣбва рѣшително да се изхвърли. Само единъ учебникъ трѣбва да има приложение; той е читанката, и второ — смѣтанката. Читанката трѣбва да послужи за основа на обучението по рѣчни прѣдмети съ своитѣ четива, а смѣтанката — за обучението по смѣтането и по формознанието.

Ако се направи тази промѣна, първо, ще се избѣгне онова отегчително прѣподаване и изпитване, което го имаме досега и го имаме и сега; второ, ще остане много по-свободно врѣме за дѣцата, за да го прѣкарватъ верѣдъ природата съ прѣподавателя или съ прѣподавателката си, съ учителя или учителката си и тамъ, подъ ръководството пакъ на учителя или учителката, ще става учението, обучението, но не тѣй насилствено, както става въ затворената стая. На дѣцата да бѣде мило обучението, а не да бѣде пѣщо като желѣзентъ капанъ, въ който тѣ сж вкарани и стѣгнати и да гледатъ часъ по-скоро кога ще бие звънчето, та да излѣзатъ да играятъ. По този въпросъ азъ съмъ ималъ случай другъ пътъ да говоря на дълго и сега смѣтамъ за непотрѣбно да повтарямъ.

Двѣ думи искамъ да кажа за учебния прѣдметъ — законъ божий. И по законъ божий никакътъ учебникъ не трѣбва да има. Четива за законъ божий трѣбва да има въ читанката. Отъ въроучението трѣбва да се изхвърли всичко оуѣ, което заблуждава дѣцата, защото азъ не мога още единъ пътъ да не подчертая оня мѣстичкѣ разговоръ, който имамъ прѣди много години съ стария учителъ, филологъ и педагогъ, дѣдо Цанинъ Гинчевъ: „Учихме ви момчета, учихме ви, казва, до едно врѣме, па захванахме да ви разучаваме, т. е. заблуждавахме ви до извѣстно врѣме, па захванахме да ви отблуждаваме“. По законъ божий това е пълна, рѣшителна истина: дѣцата се заблуждаватъ до-тогава, докогато дойдатъ въ класовѣтъ на гимназията да учатъ физика, химия, естествена история и т. н. Заблуждавани сж съ всичко оуѣ, което е отживѣло врѣмето си, съ ония библейски истории, съ които се пълнятъ главницѣтъ на дѣцата и които еднажъ завинали трѣбва да се изхвърлятъ, и да се даде онова, което е цѣнно въ християнската религия: това е любовта — основа на християнството. Христосъ съ своето учение ни е далъ толкова голѣми религиозни цѣности, че ако бѣдатъ използвани отъ учителството и министерството при пареждане на програмата по този учебенъ прѣдметъ, ако се поставятъ четива въ една обща читанка, прѣдметътъ не само че нѣма да бѣде врѣдентъ, но много полезенъ. Защото на дѣцата вие не можете да имъ говорите за наученъ моралъ. Не само на дѣцата, ами азъ не знамъ какъ може да се говори за наученъ моралъ и на възрастни хора съ голѣми претенции, когато нѣматъ философско образование. А щомъ това е така, на дѣцата още по-малко може да се приказва за моралъ. Затуй отъ онова, което ни е дало християнството чрѣзъ живота и проповѣдитъ на Христа, може да се вземе поука и да се нареди дѣйствително едно религиозно обучение, което ще повдигне морала у дѣцата, което ще въздѣйствува за облагодѣяване на тѣхнитѣ чувства и сърца. Разбира се, не трѣбва да смѣтаме, че само по този начинъ ще се въздѣйствува върху възпитанието на дѣцата, азъ това не говоря: много сж факторитѣ, които влияятъ върху дѣтското възпитание, върху това не е въпросътъ сега да се говори. Министерството на просвѣщенieto ще трѣбва да вземе всички мѣрки, да не слуша никакътъ Синодъ и никого, защото нѣма да прави нѣща, които сж въ разрѣзъ на религията, а напротивъ, ще спомогне на нашата християнска религия, но не така, както я разбиратъ неразбрани свещеници, както я разбиратъ дори и извѣстни черковници, а така, както я е разбиралъ нейниятъ основателъ. Тя е една философска доктрина, за разбирането на която

не се изисква знание на катонитѣ и рѣшения на църковни събори, а се изисква чувство и разумъ човѣшки.

Прѣседателствующъ Н. Томовъ: Има думата пародиятъ прѣдставителъ г. Маноловъ.

Х. Маноловъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Чл. 34 отъ законопроекта засѣга въпроса за учебната материя, която трѣбва да се прѣподава на дѣцата отъ основното училище, или първоначалното училище, както се именува въ законопроекта. Въ новия законпроектъ, сж направени извѣстни измѣнения, като се изпуска геометрическото чертане и други нѣкои по-второстепенни прѣдмети отъ тия, които се наброяватъ за обучение въ основното училище. Остава си, обаче, непожтнатъ или по-право неограниченъ размѣрътъ на материята, която има да се прѣподава по прѣдмета въроучение. По тоя въпросъ азъ искахъ да изтъкна прѣдъ васъ извѣстни свои лични съображения, които съмъ добилъ било въ кратката си учителска практика, било отъ непосредствено наблюдение живота на основното училище.

Г. г. народни прѣдставители! Въ едно врѣме като сегашното, когато ние сме свикали единъ Църковно-народенъ съборъ, на който е поставена по казненъ редъ да решемъ, по служебенъ редъ, задачата да реформира църквата, защото се намираше, че тя е останала твърдѣ назадь отъ развитието на обществото, когато виждаме този съборъ какъ въ лицето на по-голѣмата частъ на своитѣ членове прави всичко възможно, не да върви напредъ, не да бута работата къмъ реформи, а да се държи о плѣсненасли пѣкакви истини отъ Никейския съборъ, мѣмъ ми се струва, че е умѣстно тукъ по тоя поводъ да си поговоримъ ние поне, хората, които не носимъ расо и които не претендираме, че произхождаме направо отъ Господъ Богъ Саваота, както претендираатъ нашитѣ влады: „Ние, казватъ, се явяваме тукъ прѣдставители на Господа, на Исуса Христа, ...“

Г. Радевъ (к): Иматъ ли пълномощно?

Х. Маноловъ (з): ... като забравятъ, че сж потомци на редица орачи и копачи, тѣхни бащи, които не сж били прѣдставители на Исуса Христа на земята.

Въ материята, която трѣбва да се изучава по въроучение въ основното училище, ще трѣбва да бѣдемъ по-внимателни при нейното разграничение и при нейния изборъ, защото, туй, което е било досега, не трѣбва да се търпи и за въ бѣдате. То може да дава резултати, каквито виждаме сега ежедневно въ засѣданията на Църковно-народния съборъ. Цѣльта на прѣдмета въроучение е чисто назидателна — то е етикета на основното училище, то е, което трѣбва да учи дѣтето на що е добро и що е зло; една етика, която да бѣде съ строго опрѣдѣлени и разбираеми за малкитѣ дѣтски мозѣци принципи; не тази етика въ формата, която досега се е прѣподавала и насаждала въ малкитѣ дѣтски глави, неубодосмилаема и непѣрварима не само отъ дѣцата — да не си правимъ иллюзия да говоримъ само за тѣхъ — ами и отъ голѣмитѣ и възрастнитѣ хора.

Въ сжщностъ, когато се говори за въроучение, въпросътъ не се касае за една единна етика въ своитѣ принципи, а е въпросътъ за едно стѣклоповение на два миогледа, при което стѣклоповение, естествено, има отрицание на единия или на другия миогледъ. Мѣмъ ми се струва, прочее, че цѣльта е ясна: когато светитѣ отци сж комбинирали библията — стария и новия завѣтъ — като сж ги събрали на едно мѣсто, сж мислили да достигнатъ единъ резултатъ не само за обяснение раждането на Исуса Христа, но и за самото негово произхождение, и да подкрѣпятъ много отъ тия истини, за които се говори въ новия завѣтъ съ това, което е казано далечъ въ стария завѣтъ.

И като че за насъ настана една необходимостъ — тя е само привидна необходимостъ — да мислимъ, че не може да се изучава върата, която проповѣдва Христосъ съсѣмъ независимо отъ това, което се проповѣдва отъ Мойсеевата религиозна етика. А това, г-да, може да стане. Разбира се, че някой владыка и свещенослужителъ не ще се съгласи съ такава едно дѣление на религията; той ще смѣта единството на религията пострададо. Но здравиятъ човѣшки разумъ не може съ протестъ да не погледне на това пѣщо, когато вижда въ Мойсеевата религиозна етика отъ една страна да се проповѣдватъ кланета, които се благославятъ отгоръ, отъ Господа, когато вижда въ тази ветхозаветна теория редъ прѣстѣпления, оформени пакъ

съ Божията милост и благоволение — една фалшификация и едно злоупотребуване съ Божиего име, ако бихъ могълъ така да се изразя. Срѣщу всичко това, което виждате въ ветхия завѣтъ, въ новия ние виждаме отречението му — тамъ се вече проповѣдва благостъ, любовъ къмъ ближния, братство между всички човѣци.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): И да биятъ въ участъцитѣ.

Х. Маноловъ (з): Тамъ, г. Фаденхехтъ, сж сигурно старозавѣтници! Казахъ, азъ говоря за новия завѣтъ. — Когато има една такава голѣма пропасть между етиката на стария и новия завѣтъ, менѣ ми се струва, врѣме е, при една такава голѣма просвѣтна реформа, която вършимъ ние сега, да се освободимъ отъ влиянието на тази ветхозавѣтна етика; ще трѣбва въ основнитѣ училища да се изучава въроучението така, както се е изучавало досега като учебенъ прѣдметъ, но съ материя, която да се простира назадъ само до раждането на Исуса Христа и напредъ, додѣто свършва неговото учение, додѣто е отишълъ на помощъ съ своя етиченъ мироглѣдъ. Това, естествено, би имало значение при развитието на дѣтето. То не трѣбва да слуша, страни истории за бащата Аврамъ, който търка ножа за да заколи Исака, които разкази могатъ да създадатъ халюцинации и стрѣскания на сънъ у дѣтето. То не ще вижда кървожадни сцени, но ще знае, че сжествува благостта на Спасителя, който учи хората въ името на единия девизъ: „Любете другъ друга“.

Азъ нѣмамъ нищо противъ, ако тази материя по въроучение се изучава подъ формата, която се прѣпорѣчва отъ г. Костуркова, именно подъ форма на леки художествени четива, помѣстени въ читанкитѣ, намѣсто специални часове по въроучение. Господата отъ лѣво ще кажатъ, излишно е въроучението — нѣма нужда отъ такива работи.

Нѣкой отъ комуниститѣ: При морала, който давате въ участъцитѣ.

Х. Маноловъ (з): Ние даваме въ нашитѣ участъци единъ моралъ, ние давате въ рускитѣ участъци другъ моралъ. — Тѣ може-би ще отрекатъ значението на тази религиозна етика, но въ такъвъ случай би трѣбвало да посочатъ друга, съ която дѣцата трѣбва да се пропиятъ още въ ранната си дѣтска възраст. Азъ не говоря за тѣзи голѣми заблуждения, които се насаждаха въ старитѣ класични училища, кждѣто заключаха съ наустичната или библията, а говоря за сегашната човѣшка етика. Вие не можете да посочите другъ прѣдметъ, който да замѣни въроучението. Азъ мисля, че г. министърътъ не би се противилъ да приеме въ законопроекта къмъ думата „въроучение“, да се добавятъ слѣднитѣ двѣ думички: „Новиятъ завѣтъ“. По този начинъ се пояснява, че туй, което се изучава въ основнитѣ училища по въроучение, то е само материята на новия завѣтъ. Това, разбира се, нѣма да забрани на никой учителъ за улеснение да потърси по-нататъкъ въ библията, обяснение на нѣкои работи, които сж необходими отъ гледището на новия завѣтъ. Той ще бѣде свободенъ въ избора на тѣзи чисто етични истини, които сж тождествени съ новия завѣтъ. Г-да! Съ това свършвамъ по въпроса за въроучението.

Изхвърлятъ се отъ този членъ и думитѣ: „Геометрическо чертанье, Гражданствено учение, Кратки познания отъ географията“. Менѣ ми се струва, че що се касае до геометрическото чертанье, ние можемъ да се съгласимъ да се прѣподава не въ такъвъ обемъ, въ какъвто сега се прѣподава. Дали ще се съгласимъ съвсѣмъ да се изхвърли прѣподаването на материя, която да напомнява геометрическото чертанье, ние не знаемъ. Азъ съмъ до известна степенъ на противно мнѣние. Такова, какъвто е сега геометрическото чертанье, наистина, е неразбираемо за дѣтския умъ, само частъ да мине; но дали това геометрическо чертанье не може да остане и ако се прѣподава така, както изисква педагогиката — педагогично, ако се прави внимателенъ подборъ на материята, ако се свързва теорията по-често съ практиката, напр., намѣсто да се прѣподава теория за отвлѣчени геометрични фигури, да се изведатъ дѣцата извънъ селото, да измѣрватъ ниви, въ селото малки площади, двории мѣста, въ такъвъ смисълъ не биха пострадали интереситѣ на обучението. И затова азъ мисля г. министърътъ да се съгласи да си остане геометрическо чертанье, но да си запази правото по-нататъкъ, когато ще дава своитѣ инструкции, когато ще работи правилницитѣ за прѣподаването на този прѣдметъ,

да бѣде по-внимателенъ, по-изчерпателенъ въ даването инструкции, за да може прѣдметътъ да стане по-полезенъ за обучението.

В. Мулетаровъ (к): Бомби.

Х. Маноловъ (з): Вие, г. Мулетаровъ, постоянно все за бомби разправяте, не знаемъ кога ще прѣстанете.

Прѣдседателствующъ Н. Томовъ: (Звъни)

Х. Маноловъ (з): Или мжката ви е много голѣма, или съвѣститѣ ви сж много гузни.

Ще говоря за другия прѣдметъ въ основнитѣ училища — за гимнастиката. Менѣ се струва, че вие всички ще се съгласите съ това, какво гимнастиката е една много полезна дисциплина въ основното училище. Самата гимнастика като прѣдметъ, колкото и да се явява една чисто механична дисциплина, има голѣмо възпитателно значение не само за тѣлото, че развива дѣцата, че ги прави по-устойчиви срѣщу болести и страдания и издържливи при тежла, но има и друго едно значение, че чрезъ нея може да се възпитава и духъ на солидарностъ между дѣцата, чисто за интелекта. Много често се питаме, тѣй както се прѣподава гимнастиката, при лицата на удобни помѣщения, специално дѣтскитѣ гимнастики въ училищата, при наличието на факта, че учебната година, главно въ селата, съпада съ най-дълъгидеия, най-калния сезонъ — отъ септември до края на мартъ — когато вънъ нѣма условия и удобства за гимнастика, менѣ се струва, че този прѣдметъ, вписанъ въ програмата на училищата, намѣсто да създаде стройностъ и дисциплина въ училищата, често пакъ създава анархия: писано е часъ по гимнастика, учителътъ погледне навънъ какво е врѣмето, врѣмето е кално и каже: „Дѣца, вземете букварчетата си и идете си у васъ“.

Нѣкой отъ комуниститѣ: Ти правилъ ли си го?

Х. Маноловъ (з): Азъ не съмъ го правилъ, а сж го правили хора като васъ, ваши партизани, които искатъ да изключатъ, които правятъ това като тѣхенъ дългъ — прѣдъ видъ на това, че държавата ги експлоатира и тѣ да я експлоатиратъ. Това е тѣхната доктрина.

А. Атанасовъ (к): Извеждане на дѣцата на 1 май т. г.

Х. Маноловъ (з): Ако искаме да я приложимъ така, както е писано, не може да я приложимъ всѣкждѣ. Вънъ отъ това, макаръ че нашето учителство минава прѣвъ педагогически училища, то още нѣма тази систематика при прѣподаването на гимнастика. Погледнете каква е гимнастиката на дѣцата въ училищата. Туй, което играятъ въ училищата е, ритни-шапка, хвърляне топка и т. н. — работи, които не сж въ състояние да научатъ дѣцата. И каква стойностъ има това, когато не могатъ да се възпитатъ дѣцата, нито да имъ се даде това, което се очаква съ гимнастиката. Азъ мисля, че не ще бѣде злѣ, ако часоветѣ по гимнастика, специално за първоначалнитѣ селски училища, се изхвърлятъ отъ програмата имъ. За градскитѣ училища още могатъ да останатъ, но за селскитѣ, като излишни, да се изхвърлятъ. Ако искаме да направимъ нѣщо въ туй отношение, то е въ послѣдующия чл. 36, кждѣто ще се говори за даване по 4 часа седмично на дѣцата за екскурзии, разходки и т. н. Да се спомене въ този членъ, че въ тѣзи екскурзии ще има дѣтски игри, т. е. гимнастиката да се прѣнесе въ тѣзи 4 часа. По този начинъ, когато нѣма екскурзии, ще има гимнастика. Съ други думи ще стане едно прѣхвърляне отъ чл. 34 въ чл. 36. Тамъ вече учителитѣ ще иматъ по-широкъ изборъ: да играятъ ученицитѣ на гимнастика, или да ги завеждатъ на екскурзия, на разходка и т. н.

Ето защо азъ ще си направя заключението, като прѣдавамъ писмено прѣдложение: въ чл. 33 слѣдъ думата „въроучение“, да се прибави „новия завѣтъ“. Къмъ сѣщия членъ да се прибави заблѣжка първа: „Учението по гимнастика не е задължително за селскитѣ училища“. Когато дойде чл. 36 може да споменемъ и за гимнастиката.

Прѣдседателствующъ Н. Томовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Константинъ Караджовъ.

Н. Караджовъ (з): Г. г. народни прѣдставители! До колкото рабрахъ за въроучението отъ г. Нейкова и отъ

г. Костуркова, къмъ които се присъедини и г. Маноловъ, като че ли стариятъ завѣтъ е станалъ непотрѣбенъ, че трѣбва да се изхвърли отъ вѣроучението и да остане само новиятъ. Съ тѣзи тѣхни желанія азъ не съмъ съгласенъ и вѣрвамъ, че не ще сж съгласни всички стоящи задъ мене народни прѣдставители.

Х. Маноловъ (з): Не го поддържалъ, защото ти си адвокатистъ.

К. Караджовъ (з): Доколкото нашиятъ старъ свѣтъ познава законъ божий, познава го отъ това, че старитѣ наши учени изучаваха свещената история на стария завѣтъ. Вѣрвамъ, че ще има нѣкои отъ старитѣ ученици, които сж изучавали свещената история, и тѣ знаятъ, че стариятъ завѣтъ е привързанъ къмъ новия. Ние отиваме къмъ безбожие — още мѣлничко ни остава. Щомъ изхвърлимъ стария завѣтъ, ще изхвърлимъ и новия, щомъ изхвърлимъ едната половина, ще изхвърлимъ и другата.

Г. г. народни прѣдставители! Ние не можемъ да изхвърлимъ стария завѣтъ, защото той потвърждава новия. Безъ стария завѣтъ новиятъ не може да се потвърди. Иисусъ Христосъ е казалъ: „Азъ не дойдохъ да измѣнявамъ законитѣ и пророцитѣ, а дойдохъ да ги изпълнявамъ“. Азъ, доколкото чухъ, г. Нейковъ каза, че това е една заблуда и не може тя да се поддържа. Г. Нейковъ трѣбва да обясни въ какво се състои заблудата. Когато човѣкъ изучава вѣроучение той вѣрва, и какъ може да се изхвърли отъ вѣроучението, че Мойсей е раздѣлилъ Червеното море на двѣ и че Иерихонскитѣ стѣни, заобиколени отъ тръби, паднаха? И стариятъ завѣтъ, и новиятъ завѣтъ. Г. Нейковъ, сж изпълни съ такива нѣща и тѣ съ тѣхъ се крѣпятъ. Какъ ние не ще вѣрваме, че е станало раздѣла на Червеното море? Тогава какво ще вѣрваме? Тогава може ли да се хване вѣра, че мъртвиятъ Лазаръ, който четири дена е лежалъ въ гроба, е билъ вдигнатъ? Ами това не е ли било чудо, да вдигнешъ единъ човѣкъ отъ гроба? На едного, който е лежалъ 38 години въ Овчата купелъ казвалъ: „Вдигни си постелката и си върви“. Ами той срѣщна и 12-годишно момче мъртво, синъ на една вдовица, носено на носилка, за да го погребатъ; хвана носилката и каза: „Момче, стани“, и то стана. Цѣлъ свѣтъ го познава за най-голямъ учителъ, а какъ ние не вѣрвате?

В. Мулетаровъ (к): Не вѣрватъ ни едното, ни другото.

К. Караджовъ (з): Азъ съмъ челъ, въ Белгия нѣкой си социалистъ Фефелъ е казалъ: „Ако искаме да се издигнемъ, трѣбва да съборимъ Бога“. Тѣ смѣтатъ, че най-големата спѣлка е Богъ, и тѣ искатъ да го убиятъ. Азъ знамъ, че тази идея ви се харесва, защото, г-да, човѣкъ безъ вѣра може по-лесно да стане единъ размирникъ и по-добъръ бомбаджия. Човѣкъ, който изучава какво нѣщо е Богъ — оня, който контролира скрититѣ дѣла на човѣка — той нѣма да отиде да извърши подобно нѣщо, щомъ като знае, че има Богъ. И тѣ се борятъ да освободятъ хората отъ този Богъ; тѣ искатъ да ги освободятъ отъ него и да бъдатъ по-свободни.

Та искамъ да ви кажа, че не може да има вѣра безъ стария завѣтъ.

Нѣкой отъ комуниститѣ: (Възразява нѣщо)

К. Караджовъ (з): Моля Ви се, имайте търпѣние.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни) Моля, г-да.

К. Караджовъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Не може да се откъсне стариятъ завѣтъ отъ новия. Когато се откъсне стариятъ завѣтъ отъ новия, тогава и новиятъ завѣтъ ще остане безъ значение. Заради това моля г. г. народнитѣ прѣдставители да поддържатъ това, което е въ проекта, а именно, вѣроучението да остане съ стария и новия завѣтъ.

Бихъ ви казалъ още нѣколко думи, но бихъ ви отегчилъ, за дѣйствието на религията върху човѣчеството. Азъ имахъ случай да чета единъ рапортъ на французина Детеквилъ. Френското правителство го изпратило въ Америка, за да изучи, въ що се състои напредѣкътъ на американския народъ. И той каза: „Азъ отидохъ въ Америка и обиколихъ всички градове, но не можахъ да забѣлѣжа тайната, когато, обаче, посѣтихъ църквата, азъ видѣхъ тайната на американския напредѣкъ, защото тѣ създаватъ човѣкъ безъ пороци и този човѣкъ е годенъ за на-

предѣкъ“. И дѣйствително, пороцитѣ може само вѣроучението да ги откъсне. И днесъ, който каквото ще да приказва, въ нашия така малко ученъ свѣтъ пороцитѣ ги има; даже сега сж повече развити. Челъ съмъ нѣщо върху възпитанието отъ Гюставъ Льо Бонъ: „Религията казва, е рожба на вѣрмето и тя е възпитателка на човѣчеството. Тя създава волята и безъ такава воля човѣкъ не може да съществува. Човѣкъ е осѣденъ да я приеме безъ противорѣчие; значи и ние сте осѣдени на това. Човѣкъ безъ религия не може да се крѣпи — това трѣбва да се признае. Религията е за дѣтето това, което е прѣтътъ за една фиданка — да не се катурне отъ вѣтъра и бурята. Така че, вѣроучението е едно нѣщо, къмъ което трѣбва да се привържатъ млади фиданки, за да вървятъ правилно нагорѣ.

Съ тѣзи нѣколко думи азъ свършвамъ, като моля, г. г. народнитѣ прѣдставители, да приематъ вѣроучението така, както си е, а именно съ стария и новия завѣтъ.

С. С. Бобчевъ (о): Много право.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Има думата народнитѣ прѣдставители г. Стефанъ Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ (о): Г. г. народни прѣдставители! Азъ нѣмамъ да вземамъ думата по този въпросъ. Сега ще ви отегча съ нѣколко думи само по тия прѣдмети, които се изхвърлятъ отъ г. министра на просвѣщенiето.

Докладчикъ М. Дияновъ (з): Сега ще съобща, че ще се прибавятъ.

Министъръ С. Омарчевски: Азъ заявихъ още завчера за това.

С. Лафчиевъ (о): Г. министре! Азъ не зная какво ще прави докладчикътъ. Ако докладчикътъ оттегля прѣдложението за прѣмахването на геометрическото чертане, на гражданственото учение и на общата география, ще бъде отъ голѣма полза. Геометрическото чертане прѣдставлява отъ себе си единъ отъ оиѣзи образователни прѣдмети, които сж имали голѣмо значение. Може-би то се прѣподава много лошо и това се дължи по-скоро на схоластичната метода, отколкото на самия прѣдметъ. А самиятъ прѣдметъ е извънредно възпитателенъ и извънредно полезенъ. Едно систематизирано образование има три цикъла. Въ първия цикълъ, тѣй нареченото първоначално образование, почти всички науки се захватватъ въ елементарна дѣтска форма. Вториятъ цикълъ прѣдставлява тѣй нареченото прогимназиално образование; тамъ сжщото се прѣподава въ по-широкъ размѣръ, съ заченки на единъ научно обоснованъ истини. Въ третия цикълъ, гимназияния курсъ, всичко е вече мотивирано на чисто научна база и прѣдметно геометрическото чертане има чисто логически заключения и изводи. Въ последно време науката, въ желанието да направи тѣзи изводи колкото е възможно по-леки, прибѣгва къмъ по-елементарни методи. Тѣй че, въ туй отношение, изхвърлянето на геометрическото чертане ще бъде голѣма вѣжда за дѣцата, и азъ смѣтамъ, че съ изхвърлянето му ще се направи голѣма грѣшка.

Сжщото ще бъде и за гражданственото учение. По още повече че ви обрна вниманието върху елементитѣ на общата география. Азъ съмъ ималъ парѣжа нѣколко учебници по обща география; тамъ ще видите, че учебникарьтъ, въ голѣмото си желание да даде повече знания, го е обременилъ съ нѣкои свѣдѣния отъ астрономията, която е нѣщо абстрактно. И въ това отношение азъ искамъ да се доближа до мнѣнието на г. Костуркова: Министерството на просвѣтата, като вземе актъ отъ размѣнитѣ мисли, по поводъ обучението въ първоначалнитѣ училища, да направи, щото всички учебници, които се приготвяватъ за първоначалнитѣ училища, да бъдатъ изложени въ форма достъпна за подготовката и развитието на дѣцата отъ тия училища. И желателно е, ако не за всѣко отдѣление, то поне за първо и второ отдѣление, материалътъ да се облекчи до минимумъ, ако не въ единъ учебникъ, то поне въ два учебника: единъ учебникъ, който да обгръща всички елементи на четенето, и другъ — всички елементи на смѣтането. Ако не може да се достигне това и въ по-горнитѣ отдѣления, поне да се обърне главно внимание върху написването на тѣзи учебници. Това е повече прѣдметъ не на законодателя, а на методиката. Каква трѣбва да бъде методическата цѣль и къмъ какви срѣдства трѣбва да се прибѣгне? За да се

постигне тази цел, която се пише въ програмата. Министерството трябва да обърне внимание въ педагогическият училища, дѣто се подготвят бъдещи учители; да се обърне внимание на практическото приложение при преподаването на тѣзи предмети. И учителят, като отиде въ основното училище, тамъ въ обучението ще даде онази насока, която се желае.

Ето защо, по тѣзи съображения, които изтъкнахъ, за да бѣда по-късно, азъ ще моля да остане геометрическото чертане.

Нѣкой отъ комунистите: А за стария законъ нѣма ли да кажете нѣщо?

С. Лафчиевъ (о): Оставямъ вне да говорите за него.

Председателствующъ К. Томовъ: Има думата г. министрътъ на финансите.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни представители! Въ 2—3 заседания разискваме на второ четене законопроекта за народното просвѣщение. Той съдържа 490 члена, а въ тия двѣ заседания вне сте минали едвамъ 28; азъ ще ги взема 30. Ако такъвъ ходъ иматъ дебатитѣ и ходятъ на работата, азъ констатирамъ, че вне ще трябва закона за народната просвѣта да разглеждаме прѣзъ една цѣла редовна сесия.

К. Пастуховъ (с): Какъ така? Всеки има право да говори.

Министъръ М. Турлаковъ: Този законъ се е разисквалъ вече на първо четене цѣли двѣ седмици.

К. Пастуховъ (с): Г. министре! Има правилникъ, че може да се говори и на второ четене.

Министъръ М. Турлаковъ: (Къмъ К. Пастуховъ) Ще чуешъ ли какво ще ти кажа? Значи, помъ има правилникъ и може да се говори по 20 минути, трябва да се заредимъ сега десетъ групи все по 20 минути и ще караме двѣ години всеки единъ законъ!

К. Пастуховъ (с): Тѣй се приематъ законитѣ въ всяка Камара.

Министъръ М. Турлаковъ: Какъ се приематъ законитѣ въ една Камара, азъ зная. Моля, г. прѣдседателю, негова милостъ или членъ въ този Парламентъ и ще защити мнѣнието и авторитета на другитѣ членове, или да си седи на мѣстото.

Председателствующъ К. Томовъ: (Звъни) Моля, г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с): Вне сте министъръ на финансите...

Министъръ М. Турлаковъ: Азъ съмъ министъръ на финансите и понеже министерството, по валпе схващане и по схващането на всички, е ръководителъ на работитѣ, азъ съмъ длъженъ да кажа нѣколко думи по въпроса, и ако вне защитате своя авторитетъ, трябва да слушате.

Министъръ С. Омарчевски: Ама това е свързано съ разходи.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни представители! Посочвате ми, че тѣй било въ всички парламенти. Отрича ли нѣкой това? Вземете и ми посочете коя Камара, кое Народно събрание, българско или чуждо, е разисквало единъ законъ въ цѣла една сесия?

К. Пастуховъ (с): Въ всяка Камара е тѣй.

Министъръ М. Турлаковъ: Азъ искамъ да констатирамъ, че по този начинъ, по който върви работата, вне нѣма да свършимъ нито въ тая извънредна сесия, нито въ редовната даже, само съ единъ законъ за народното просвѣщение.

Г. г. народни представители! Азъ искамъ да обърна вниманието ви, че когато въ общитѣ дебати по принципъ, при разглеждането на принципитѣ, които сж легнали въ единъ законопроектъ, се изказватъ различни групи, то при разглеждането на отдѣлитѣ членове става спиране само

по ония членове, дѣто има принципиални въпроси. Какво имаме сега по чл. 28? Въоружение и какво ще бѣде въоружението. Ама това е работа на особена комисиия и особено на разискванията въ печата, като каква материя ще трябва да влѣзе въ предмета. Ако седнемъ тукъ да гледаме какво трябва да влѣзе като материя, тогава вне влизаме въ ролята на офицери, които ще изтъкватъ този законъ, и въ ролята на съставителитѣ на програмата. Ако турямъ тукъ програмата за разглеждане и опрѣдѣляне, каква частъ отъ материята по геометрическо чертане и каква частъ отъ материята по гражданствено учение ще трябва да се впише въ материята за основнитѣ училища въ четиритѣ отдѣления, каква въ прогимназията, въ горния курсъ, и каква ще остане въ гимназитѣ и пр., тогава не зная офицери почтени господа, които сме ги турили начело въ министерствата, какво има да правятъ. Значи на тѣхъ тогава остава чисто и просто да взематъ това наготово и само да пипатъ официални писма. Азъ не искамъ да турямъ никакво ограничение, а искамъ да направя единъ апелъ къмъ Народното събрание, къмъ народното представителство. Разбирамъ, има нѣкъдѣ въпроси, по които има принципиални различия и схващания; по тѣхъ другадѣ се изказватъ въ 5—10 минути; тукъ обаче е заведено точно съ калтаръ да се говори 20 минути, когато това може да се каже и съ нѣколко думи. А пъкъ по въпроси, какъвто е третиранитъ сега, излишни сж почти всекакви замитвания, всекакви заемания на трибуната и всекакви такива прѣния. Казва се „въоружение“. И тукъ се е говорило, и вътъ се е говорило, и въ печата се е писало, и — то се знае — че е работа отъ тамъ пататѣтъ на съставителитѣ на програмата, кое ще изпуснатъ и кое ще взематъ, то е въпросъ за цѣлестобразностъ и на прѣдпочитане, кое е по-важно. Понеже духътъ на законъ е да се ладе на дѣлата прѣдвидно хармонично развитие и да имъ се ладе въобще повече единъ видъ физическо развитие и пр., то се знае, че съставителитѣ на програмата ще трябва да изпуснатъ известни нѣща, макаръ и научни. Защото, ако вземемъ да разгледаме дали е полезно да учи дѣтето кое е жгълъ, кое е трижгълнитъ, кое е права или крива линия, то не само много отъ тѣзи познания, но и много други, които се учатъ и за които би се помислило, че сж необходими, все ще се намѣри, че сж полезни да се знаятъ. Но когато се съставя единъ минимумъ отъ необходими знания, разбира се, тамъ трябва да влиза най-сжественото. Затуй азъ смѣтамъ, че тия прѣния и тѣзи разисквания бѣха свършено излишни.

И азъ апелирамъ къмъ васъ да бѣдемъ по-кратки въ тѣзи разисквания, и да не се впусаме въ разисквания, които не сж материятъ за разисквания тукъ. Ако е въпросъ да се протакатъ работитѣ и да се създава една мълчалива единъ видъ обструкция, то е другъ въпросъ; то е друго.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Мислите ли, че има такава обструкция?

Министъръ М. Турлаковъ: Азъ ви моля да бѣдемъ по-експедитивни, за да не върви така тази работа. Като си прави смѣтка, че законопроектътъ има 400 и толкова членове и че сме минали само 28 въ двѣ заседания, излиза, че два мѣсена ще трябва да продължаваме разискванията по него. Г. Фаденхехтъ! Защо кривитѣ глава?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Искамъ думата.

Министъръ М. Турлаковъ: Ако си тукъ и ако управлявашъ, ще кажешъ самитѣтъ, че това не е възможно тѣй.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Ама нѣма да върви все тѣй, бе джангъмъ: тѣ ще се уморятъ слѣдъ туй. Азъ искамъ думата.

В. Мулетаровъ (к): Комисиията за репарациитѣ не чака.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Искамъ думата по апела на г. министра.

Председателствующъ К. Томовъ: По чл. 34, който става чл. 33, има прѣдложение отъ г. Маноловъ и това на комисиията.

Прѣдложението на г. Маноловъ е слѣдното: (Чете) „Въ алинея първа на чл. 33 слѣдъ думата „въоружение“ да се прибавитъ думитѣ: „Новиятъ законъ“. Къмъ сжия членъ

се прибавя забълбъжка I: „Обучението по гимнастика не е задължително за селските училища“.

Който приемат това предложение, моля, да си вдигнат ръката. Мнението, Събраниято не приема.

Който приемат чл. 34, който става чл. 33, както се докладва от г. докладчика . . .

Министър С. Омарчевски: Г. докладчика ще го поправи.

Докладчик М. Дилианов (з): Г. г. народни представители! От дебати, които станаха по този член, въ согласие съ г. министра, предлагам съвдната редакция по чл. 34, който става чл. 33 и се изменя така: (Чете) „В първоначалните училища се изучават следните предмети: въручение, български език, смътане, практическа геометрия (формознание), отечествознание съ гражданско учение, предметно обучение, естествознание, народно стопанство и лична хигиена, рисуване, пфине, гимнастика, ржчна работа (ржкодъбие).“

„Подробен учебен планъ се изработва въ Министерството на народното просвъщение“.

А. Ляпчевъ (д): Най-хубаво е да си остане старият текстъ и ще има икономия въ работата.

Докладчик М. Дилианов (з): То е предметъ на Учебния комитетъ да го разршшава.

Пръдседателствующъ К. Томовъ: Който приемат чл. 34, който става чл. 33, или по новата нумерация чл. 32, да има съвдната редакция: (Чете) „В първоначалните училища се изучават следните предмети: въручение, български език, смътане, практическа геометрия (формознание), отечествознание съ гражданско учение, предметно обучение, естествознание, народно стопанство и лична хигиена, рисуване, пфине, гимнастика, ржчна работа (ржкодъбие).“

„По-подробен учебен планъ се изработва отъ Министерството на народното просвъщение“, моля, да си вдигнат ръката. Мнозинство, Събраниято приема.

Докладчик М. Дилианов (з): (Чете)

„Чл. 35 става чл. 34 и втората му алинея се изменя така: Пръминаването на учениците отъ отдъление въ отдъление става въз основа на годишния успхъ, като въ края на учебната година се държатъ публични бесъди съ учениците по законъ божия, български език, смътане, отечествознание и естествознание (предметно обучение).“

Пръдседателствующъ К. Томовъ: Който приемат чл. 35, който става чл. 34, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ръката. Мнозинство, Събраниято приема.

Докладчик М. Дилианов (з): (Чете)

„Въ чл. 36 думите „1 септември“ се замънятъ „съ „15 септември“, а 29 юний — съ „12 юлий“.

„Въ края на алинея трета на същия членъ се прибавя: „отъ които 4 часа седмично се употребяватъ за екскурзии въ природата, работилищите, фабриките и пр. За инородните и инвърни училища, издръжката на които е като на народните, това учение може да се увеличи, но не съ повече отъ 4 часа седмично.“

Пръдседателствующъ К. Томовъ: Който приемат чл. 36, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ръката. Мнозинство, Събраниято приема.

К. Караджовъ (з): Жетва иде, г. министре, ще се спъне стопанската работа. Това сж дъца до 14-годишна възраст; тѣ помагатъ въ стопанската работа.

Х. Маноловъ (з): Законътъ урежда въпроса за селските училища, това го има тамъ. Ти не си прочелъ стария текстъ.

В. Мулетаровъ (к): (Казва пфщо)

Министър С. Омарчевски: Ако бѣше членъ цѣлия членъ, нѣмаше да говоришъ такива глупости. Въ правилника е казано, че Учебниятъ комитетъ опрѣдѣля врѣмето, но какво да прави като нѣмашъ врѣме да четешъ закона, а имашъ врѣме да вършишъ партизанлъкъ!

В. Мулетаровъ (к): На бай Гелю го обяснете.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Въ чл. 37, който става чл. 36, числото „50“ се замъня съ „40“.

Пръдседателствующъ К. Томовъ: Има думата народниятъ пръдставителъ г. Нейковъ.

Д. Нейковъ (с): Г. г. народни пръдставители! Пръди всичко дължа да отхвърля онзи упрекъ, който се отпрати къмъ опозиционните народни пръдставители отъ г. министра на финансите, какво ние парочно сме вземали думата, за да спъваме дѣлата на правителството, или пъкъ имали сме пѣкакво скрито желание да обструираме.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Да съборимъ правителството!

Д. Нейковъ (с): Ако г. министърътъ на финансите бѣше свидѣтель какъ подробно се разглеждаше този законопроектъ въ комисията . . .

А. Яневъ (з): Въ която най-малко посѣщавате.

Д. Нейковъ (с): . . . и бѣше слушалъ какъ ние дебатираме тукъ, съ каква добросъвъстност, той — бихъ казалъ азъ — не би си позволилъ да ни хвърли този упрекъ на съзнателна обструкция. Отъ друга страна мѣстото му е да отбълбъжа, че законопроектите, особено ония, които по голѣмина сж като тия за народното просвъщение, все минаватъ много набързо въ Народното събрание и при първото четене

Върно е, г. г. народни пръдставители, че това е единъ законопроектъ отъ кръгло 500 члена, той съдържа кръгло 50 глави, и при първото четене ние нѣмахме възможностъ да се изкажемъ дори по три-четири отъ тия глави по принципъ, защото г. пръдседателятъ въ рамките на дѣйствиющия правилникъ за Народното събрание ни отне думата, и ние още тогава изказахме недоволство отъ този правилникъ. Тогава още г. министърътъ на просвѣтата ни каза: „Г-да! Ще имате възможностъ при второто четене на законопроекта да си кажете думата“. И мене ме очудва сега мълчанието на г. министра на просвѣтата и упреците на г. министра на финансите, че ние сме обструирали.

Министър М. Турлаковъ: Всичките тия приказки бѣха пакъ за обструкция. (Смѣхъ въ лѣвицата)

Д. Нейковъ (с): Тогава, г. министре, и Вашите приказки бѣха излишни. Вие отпяхте 10 скжии минути на Народното събрание.

Министър М. Турлаковъ: Монѣ приказки бѣха единъ апелъ, едно напомняване.

Д. Нейковъ (с): Азъ пъкъ на Вашия апелъ отговарямъ, че добросъвъстно си изпълнявамъ дълга на народенъ пръдставителъ, безъ да ви обструирамъ.

Министър М. Турлаковъ: Добръ, кажи това и свърши. Но всичко това, което приказвашъ, бѣше излишно.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Тогава оттеглете този въпросъ и сложете на дневенъ редъ другите въпроси. Това е извъпрдна сесия.

Министър М. Турлаковъ: Нищо отъ това.

П. Стояновъ (р): Защо туряте на дневенъ редъ такъвъ голѣмъ законопроектъ?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Това е работа за редовната сесия.

Д. Нейковъ (с): Чл. 37, тъй както е редактиранъ, съдържа въ себе си една празнота, която е отъ голѣмо значение. Въ него не се говори нищо за тѣй наречените слѣти отдъления. Този въпросъ, казахъ ви, е отъ голѣмо значение. Не е все едно да бѣдешъ учителъ на 40 дѣца отъ едно отдъление и да бѣдешъ учителъ на други 40 дѣца отъ 4 отдъления. Това не е все едно и за самите ученици, не е все едно и за учителите, които работятъ въ слѣтните отдъления. И трѣбва да се съжалява, че законодателятъ, при разглеждането на закона за народната просвѣта, мълкомъ е отминалъ единъ дефектъ въ нашето народно образование.

Човѣкъ трѣбва да има непосредствени впечатления отъ работата на учителитѣ въ слѣдитѣ отдѣления, за да се убѣди, че дѣйствително работата на такива учители е много по-тежка, много по-трудна, много по-неблагодарна отъ работата на ония учители, които работятъ само въ едно отдѣление.

А. Яневъ (з): Кой ти го отказва това?

Д. Нейковъ (с): Щомъ не го отказвате, ще трѣбва да прѣдвидите съответна редакция на чл. 37. Трѣбва, казвамъ, да имате непосредствени впечатления по обучението въ слѣдитѣ отдѣления, за да разберете само тогава какъвъ тормозъ сѣ тѣ, както за ученицитѣ, така сѣщо и за учителитѣ, които работятъ въ тѣхъ. Учителитѣ въ слѣдото отдѣление не може да изпита никога удоволствие отъ своята работа. Той прѣподава своитѣ уроци свършено набързо, той никога почти не свършва прѣдвидената учебна материя. Нему никога не остава време за видоветѣ упражнения при обучението, които сѣ една неотемнима и при това една важна частъ отъ обучението по различнитѣ прѣдмети. При обучението въ слѣдитѣ отдѣления и дума не може да става за разнитѣ видове упражнения. Обикновеното прѣщо при обучението въ слѣдитѣ отдѣления сѣ тѣ наречениитѣ „тихи занятия“, което значи, че учителитѣ се занимава съ всѣко едно отдѣление — ако той обучава 4 отдѣления — само 10 или 15 минути най-много отъ часа, който трае срѣдно 45—50 минути. Прѣз останалото време, бидѣйки принуденъ да се занимава съ останалитѣ двѣ или три отдѣления, той остава едного отдѣление, съ което се е занимавалъ вече 10 минути, до края на часа да се занимава само съ тихи занятия, резултатитѣ отъ които споредъ рапортитѣ на инспекторитѣ и на главнитѣ учители въ повечето случаи сѣ твърди съмнителни. Очевидно е значи, че въ слѣдитѣ отдѣления учителитѣ е непосредственъ ръководител на дѣцата само отъ едного отдѣление и то само прѣкакви си 10—15 минути. Очевидно е значи какъвъ ущърбъ се нанася въ развитието на дѣцата въ слѣдитѣ отдѣления, колко тѣ оставатъ назадъ въ своето развитие и въ познанията, които имъ се даватъ, отъ оѣзи свои другарчета, които иматъ щастието да се обучаватъ въ отдѣлни отдѣления. Отъ друга страна, работата, казахъ ви, на учителя въ тѣзи отдѣления е много тежка. Учителитѣ въ единъ часъ е длъженъ да мине 3—4 методически единици, било въ прѣподаване на нова материя, било въ упражнене на стара материя. Той се държи въ слѣдитѣ отдѣления всѣкога много по-напрѣгнато, той се изтощава много повече, той се изморява, той е изложенъ на заболѣвания много повече, отколкото своитѣ колеги въ отдѣлитѣ или въ тѣ наречениитѣ раздѣлни отдѣления.

Намирамъ, г. г. народни прѣдставители, че сега е време да се унищожатъ слѣдитѣ отдѣления. Ако това не може да стане, поне да се намалатъ до единъ минимумъ, като се прѣдвидятъ случаи, каждѣто може да допуснемъ да съществуватъ слѣти отдѣления, отъ една страна, отъ друга страна, като се намали броятъ на ученицитѣ въ тѣзи слѣти отдѣления. Казахъ ви, че е много по-малко да обучавате дори 20 дѣца въ 4 слѣти отдѣления, отколкото да обучавате 40 дѣца въ едно раздѣлно отдѣление. Ако това е вѣрно, вие сте длъжни да допуснете по-малъкъ брой ученици въ слѣтитѣ отдѣления, тамъ каждѣто тѣ ви се налагатъ по необходимостъ. Напримѣръ, въ нѣкои мѣста, каждѣто за пръвъ пътъ се открива първоначално училище, докато то се доразвие, може би става нужда въ първата година, поради липса на помѣщение, да се откриятъ двѣ отдѣления, които да бѣдатъ слѣти, но въ такъвъ случай вие сте длъжни да намалите броя на ученицитѣ отъ 40 поне на 25, за да не допуснете по-нататъкъ училището въ своето развитие отъ пълно първоначално училище да се развие въ пълно слѣто първоначално училище. Това да се избѣгне още въ самия му зародишъ, още въ самото му появяване на свѣта.

Въпросътъ, г. г. народни прѣдставители, за слѣтитѣ отдѣления не е новъ. Не за пръвъ пътъ може би го повдигамъ азъ тукъ въ Народното събрание. Този въпросъ е билъ прѣдметъ на разглеждане въ Министерството на народната просвѣта, въ учебески съѣти и въ учебески конференции — навсѣкждѣ отъ всички и отъ министерството той е билъ признатъ за едно зло. Азъ смѣтамъ, че е време, ако не да прѣмахнемъ това зло, то поне да го намалимъ до минимумъ, като намалимъ ученицитѣ въ тѣзи слѣти отдѣления, като дадемъ съответно по-големо възнаграждение за самитѣ учители, които прѣподаватъ въ слѣтитѣ отдѣления, защото работата имъ безспорно е

много по-тежка и много по-малка, отколкото работата на ония учители, които сѣ въ раздѣлитѣ училища, и най-послѣ, като и тукъ изкажемъ едно пожелание, щото да се създаде една специална програма за тия слѣти отдѣления, които, ако приемете моето мнѣние, ще останатъ до минимумъ въ нашата страна.

Ако г. министърътъ се съгласи по начало да се направятъ такива подобрения за учители, за ученици, въ интереса на самото учебно дѣло, на самитѣ учители, на самитѣ ученици, азъ ще направя и конкретно прѣдложение за една втора алинея къмъ чл. 37 отъ закона за народната просвѣта.

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Има думата г. министърътъ на просвѣтата.

Министъръ С. Омарчевски: Г. Нейковъ можеше поне да изтъкне, че има много по-свършена теория — именно обучението единично, индивидуално. Тукъ въпросътъ не е за теория, въпросътъ е за една дѣйствителност, и азъ си спомнямъ много хубаво статистиката и хубавата рѣчь на г. Стефанъ Лафчиевъ, произнесена при първото четене на законопроекта на 25 декември, когато той ви доказа нагледно, че иже въ туй отношение, и при стария законъ, който казваше, че 50 дѣца може да се обучаватъ отъ единъ учителъ, стоимъ много по-горѣ, отколкото голѣмитѣ напѣдничави държави, каквито сѣ Германия и Франция. Азъ прѣмамъ въ този часъ тази статистика, но ще ви кажа, че 62-ма ученика се падатъ на единъ първоначаленъ учителъ въ Франция. А иже какво правимъ, г. Нейковъ? Съ стария текстъ ние даваме 50 дѣца, а по новия 40 дѣца.

Д. Нейковъ (с): Което е пакъ много.

Министъръ С. Омарчевски: Какво искате повече? Десетъ дѣца ли? Ние не можемъ, когато работимъ закони, а особено закони по народното просвѣщение, да се откажемъ отъ единъ опитъ, който иматъ много по-високо културно издигнати и напѣднали страни отъ насъ. Залуй ви моля да се приеме редакцията тѣй, както е дадена отъ комисията.

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Прѣди да гласуваме, члена, ще гласуваме прѣдложението, направено отъ народния прѣдставителъ г. Нейковъ, а именно: (Чете) „Къмъ чл. 37 да се прибави нова алинея: „Слѣти отдѣления не се допускатъ, освѣнъ въ изключителни случаи. Въ слѣти отдѣления единъ учителъ не може да обучава повече отъ 25 ученика. На учителитѣ въ слѣтитѣ отдѣления се плаща добавъчно възнаграждение“. Който приема така прочетената алинея, моля, да си вдигне ржката. Мажинство, Събранието не приема.

Който приема чл. 37, който става чл. 36, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Въ чл. 38, който става чл. 37, думитѣ „40 къщи“ се замѣнятъ съ „20 подлежащи на задължително учение дѣца“. Въ алинея втора на сѣция членъ изречението: „Села, които не могатъ поотдѣлно да си построятъ училище се замѣня съ: „Села, които сами нѣматъ нужното число дѣца за отдѣлно училище“.

„Въ алинея трета на сѣция членъ думата „разномѣрно“ се замѣня съ „сѣразмѣрно“.

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Който приема чл. 38, който става чл. 37, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 39 става чл. 38.“

Прѣседателствующъ К. Томовъ: Който приема чл. 39 да стане чл. 38, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 40, който става чл. 39, се измѣня така:

„Всѣки ученикъ е длъженъ редовно да посѣщава училището. Той може да отсъствува само при слѣдитѣ случаи:

„а) когато заболяе той или някой от домашните му, та неговото отсъствие от училището е неизбежно;

„б) когато времето е много лошо (буря, поройни дъждове, голъмъ снѣгъ и студъ);

„в) когато има голѣма скръбъ или радостъ въ сѣмейството.

„Съ прѣдварително разрѣшение отъ учителя, учениците могатъ да отсъствуватъ отъ училището и при други непрѣдвидени тукъ случаи, но не повече отъ 10 дни, прѣзъ цѣлата учебна година.

„Ако нѣкой ученикъ отсъствува вѣнъ отъ горните случаи, надлежниятъ учитель напомня на родителитѣ да оправдаятъ отсъствията въ три-дневенъ срокъ, иначе ще бъдатъ глобени.

„За всѣко неизвинено дневно отсъствие родителитѣ или настойниците се глобятъ съ 5—10 л. отъ окръжния училищенъ инспекторъ. Въ случай на отсъствие безъ извинителни причини повече отъ 10 дни родителитѣ подлежатъ на глоба отъ 50—200 л., наложена отъ окръжния училищенъ инспекторъ по прѣдложение на главния учитель.

„Глобитъ се събиратъ отъ секретарь-бирника въ пет-дневенъ срокъ отъ получаването на съобщението отъ окръжния училищенъ инспекторъ и се внасятъ на училищното настоятелство за училищния фондъ; въ противенъ случай секретарь-бирникътъ се глобява отъ окръжния управителъ по прѣдложение на окръжния училищенъ инспекторъ отъ 100—200 л.

„Въ всѣко училище главниятъ учитель държи списъкъ на отсъстващите ученици.

„Главни учители, които не държатъ точно тоя списъкъ или не прѣдставятъ виновнитѣ родители или настойници за наказание, а също и учители, които не услужватъ главния учитель, се наказватъ дисциплинарно.“

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Има думата г. министърътъ на народната просвѣта.

Министъръ С. Омарчевски: Тамъ, дѣто се казва: „За всѣко неизвинено дневно отсъствие родителитѣ или настойниците се глобятъ съ 5—10 л. отъ окръжния училищенъ инспекторъ“, да се тури „отъ 1—5 л.“, и по-надолу, дѣто се казва: „Въ случай на отсъствие безъ извинителни причини повече отъ 10 дни, родителитѣ подлежатъ на глоба отъ 50—200 л.“, да се тури „отъ 10—100 л.“, а по-надолу, дѣто се говори, че глобитъ се събиратъ отъ секретарь-бирника по съобщение на окръжния училищенъ инспекторъ — понеже често има нехайство при съставяне на списъцитѣ — текстътъ да си остане тъй, както е четенъ отъ докладчика.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Кандевъ.

Л. Кандевъ (к): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Чл. 40 е въ свръзка съ чл. 31 отъ законопроекта и чл. 78 отъ конституцията. По-рано мина чл. 31, обаче по него не успѣхме да вземемъ думата, за да се изкажемъ по него. Чл. 78 отъ конституцията изрично казва: „Първоначалното учение е безплатно и задължително за всички подданици на българското царство“. Слѣдователно всички дѣца на българскитѣ граждани трѣбва да посѣщаватъ училището. Не бива по никой начинъ нито едно дѣте на български гражданинъ да бъде изгонено отъ училището — напротивъ, взематъ се административни мѣрки за прибирането на дѣцата въ училищата. Министърътъ на народната просвѣта направи своето изложение, въ което се установи съ данни и цитати — азъ бихъ желалъ той да не бѣга, а да слуша тукъ въ този моментъ тия документи — . . .

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Той сега ще дойде.

Л. Кандевъ (к): . . . въ тия документи изрично се казва, че голѣма частъ отъ дѣцата на българскитѣ граждани не посѣщаватъ училищата, защото много отъ тѣхъ сѣ бѣдни, нѣматъ възможностъ да слѣдватъ, и слѣдователно държавата трѣбва да се погрижи да направи учението безплатно, като имъ се даде възможностъ да слѣдватъ въ училищата. Обаче никѣдъ, въ никоя държава нѣма — доколкото азъ зная — случай да бъдатъ изгонвани дѣцата, та да не слѣдватъ въ училищата. У насъ тѣмо обрѣдното — има изгонване на дѣцата отъ училищата, и не само отъ гимназиитѣ — знае се, че отъ гимназиитѣ бидоха изгонени дѣцата на комунистѣтѣ, . . .

И. Гетовъ (з): Не само на комунистѣтѣ.

Л. Кандевъ (к): . . . и на други даже граждани поради юбилентѣ, които устрои министърътъ на просвѣтата, защото голѣма слабостъ има г. министърътъ на просвѣтата къмъ г. г. народникитѣ, и вмѣсто да ги постави на подемамата скамейка, като виновници за разгрома на страната, устройва юбилей на тѣхнитѣ първенци, съ които ги чисти отъ прѣгрѣшенията имъ, прѣдставя ги чисти прѣдъ българския народъ и печата на държавни разноси всевъзможни съчинения за тѣхнитѣ юбилей и раздава помощи и парични пособия.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни) Моля Ви се, г. Кандевъ, говорете по прѣдмета.

Л. Кандевъ (к): По поводъ на подобни юбилей, всѣки гражданинъ може да каже, могатъ ли да присѣдствуватъ дѣцата имъ въ училищата, или не. Обаче, ние виждаме, че дѣцата, които не сѣ посѣтили тѣзи тържества, биватъ изгонени и до днесъ стоятъ завинаги изгонени отъ училищата на България, за да не могатъ да слѣдватъ никѣдъ. Искане се, напр. изгонването даже на ученици, които сѣ присѣдствували на погребението на помощникъ-кмета Дунчевъ въ гр. Плѣвенъ, а не се изгонва такъвъ ученикъ, който въ сѣщата Плѣвенска гимназия подава заявление да бъде изпитанъ втори пътъ по геометрия и български езикъ — името му е Ивановъ Никола, отъ III-а класъ — въ което заявление пише до директора: „Бъдете увѣрени, че ще бъда принуденъ да се отнеса до роднинския си настойникъ, министъръ Недѣлко Атанасовъ, който ежечервѣменно ми е братовчедъ“.

Отъ комунистѣтѣ: А-а-а!

Отъ земледѣлцитѣ: Какво отъ това?

Л. Кандевъ (к): Такива ученици могатъ да се търпятъ, обаче другитѣ, защото не сѣ посѣтили народникитѣ тържества, тѣ могатъ да бъдатъ изгонени отъ училищата. Но има и другъ единъ случай. Азъ питамъ: могатъ ли да бъдатъ изгонвани ученици отъ I, II, III и IV отдѣления? Кой законъ, кой правилникъ въ страната позволява подобно нѣщо? Азъ питамъ тукъ — защото 26 години слѣдя учебното дѣло, доколкото силитѣ ми позволяватъ — и никѣдъ не знамъ подобно нѣщо — . . .

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Юбилей трѣбва да Ви се направи.

Л. Кандевъ (к): Благодаря за вашитѣ юбилей. — . . . не зная да бъдатъ изгонвани дѣцата на българскитѣ граждани отъ I, II, III или IV отдѣление. На 25 май, по заповѣдъ на г. Омарчевски сѣ изгонени дѣца отъ отдѣленията въ Плѣвенъ, Бургазъ и други градове. Защо? Малко прѣдистория, за да видите защо е това! За 24 май министърътъ на просвѣтата опрѣдѣли голѣми тържества! На 23 май г. Омарчевски съ автомобилъ обикаля София, за да търси Ламби Кандевъ. Отива въ нашия клубъ долу на „Шарения мостъ“, въ нашата кооперация, въ 2 ч. по обѣдъ, да търси Ламби Кандевъ; слѣдъ това отива въ другия клубъ на ул. „Св. Кирилъ и Методи“ — и тамъ го не намира; отива слѣдъ това въ синдикалния домъ. Така той оглежда всички наши здания, ужъ че търси Ламби Кандевъ и като не го намира, нигѣдъ, казва: „Въ 5 ч. искамъ да се видя съ него“. Отивамъ въ 5 ч. слѣдъ обѣдъ въ министерството. Питамъ се: „Защо ме търси той толкова и то лично — нѣма ли телефонъ, нѣма ли разселенъ, нѣма ли стражаръ, чрѣзъ когото да ме повика? Каква важна личностъ съмъ?“

И. Гетовъ (з): Честъ ти прави.

Л. Кандевъ (к): „Нито съмъ кралъ, нито нѣщо друго съмъ правил“. А той и по-рано нѣколко пѣти бѣ заявявалъ, и то поради тази умраза, която има не само къмъ комунистическата литература, но и къмъ комунистѣтѣ и дѣцата на комунистѣтѣ, че желае да се запечататъ и закриятъ книжарницата и печатницата на комунистѣтѣ. Завчера цитирахъ, че се разпрѣсва между дѣцата „Вѣжанче“. (Възражения отъ земледѣлцитѣ) Той каза, че не било вѣрно. Ето писмото № 612 отъ 12 мартъ т. г. съ нареждане отъ инспекцията да се разпространява „Вѣжанче“, контра-революционно списание, въ градскитѣ училища. Такова

дѣтско списание не може да се разпространява безъ знанието на г. министра, безъ неговото разрѣшеніе. Никакъвъ инспекторъ и никой другъ не може да го разпространява, съгласно неговия законъ. (Възражения отъ земледѣлцитѣ) Въ министерството г. министрътъ ми казва: „Г. Кандевъ! Утрѣ е празникътъ Св. Св. Кирилъ и Методи“ — и по-рано бѣше заявилъ, и прѣдъ началницѣтъ, и прѣдъ главния секретаръ на министерството, че има голѣмо желание да се запечататъ и закриватъ книжарницата и печатницата на комунистичѣтъ — . . .

С. Мановъ (к): И понеже не можа да стане това, унищожиха ги.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни) Моля, г. Кандевъ!

Л. Кандевъ (к): „ . . . и, за да не станатъ какъвто и да сѫ жертви, които да оплакватъ, не бива по никакъвъ начинъ да стане нѣщо на утрѣшния денъ“.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни) Г. Кандевъ! Моля Ви се.

Л. Кандевъ (к): „Провокациитѣ, му заляхъ, ставатъ не отъ насъ, а отъ народнишкитѣ младежки дружества, които иматъ рѣшеніе да вършатъ фашизъмъ“ — в. „Миръ“ и в. „Прѣпорекъ“ ги насърждаватъ въ това“. И заляхъ на г. министра на просвѣтата, че по такъвъ начинъ не се дѣйствува, защото други сѫ провокатори, и, ако той смѣта, че ще има жертви на утрѣшния денъ, да търси онѣи, които ще провокиратъ, за да се избѣгнатъ тия жертви. Бомбата е хвърлена, дѣцата падатъ, и какво става? Вечерта, намѣсто г. Вазовъ да види, че има тукъ смъртни случаи на дѣца паднали и изгонени заради неговия юбилей, самъ и заедно съ всички други поканени отъ министра се явява на тържествата, да гуляе, задѣто е изгорена вече книжницата и културата на комунистическата партия.

Отъ комунистичѣтъ: Позоръ!

Л. Кандевъ (к): Слѣдъ като е постигната цѣльта да се затворятъ и запечататъ книжарницата и печатницата на комунистичѣтъ, на другия денъ ние виждаме да се прилага чл. 40 — дѣцата на комунистичѣтъ въ Плевенъ, въ Бургазъ, които не били посѣтили тържествата, да бѣдатъ изгонени загинали отъ всички училища въ България. Какъ тъй, г. министре? Имате задължително образование, имате чл. 78 отъ конституцията. Азъ съмъ баща; по моя заповѣдь моето дѣте не посѣщава училището този денъ — имате право мене да глобите, задѣто не съмъ изпратилъ дѣтето си въ училището, но да го изгонватъ, защото не е отишло въ училище? Вие нѣмате това право, съгласно чл. 78 отъ конституцията. И какъ остава хвалбата Ви, че се грижите за просвѣтата въ нашата страна, че се грижите за напѣдка на нашата страна? Защо създавате тѣзи закони? Вие ги създавате, за да ги тѣпчете, и ги тѣпчете, както съ постановлението 101, така и съ тѣпченето на чл. 78 отъ конституцията за задължителното образование. Прѣнебръгвате законитѣ, прѣсѣдвате комунистичѣтъ, прѣсѣдвате тѣхната литература, прѣсѣдвате и дѣцата имъ. И какъ? Като тѣпчете законитѣ и вие самитѣ се поставяте вънъ отъ законитѣ. И защо ми говорите тукъ за закони, за административни мѣрки да се прибиратъ дѣцата, когато вие ги гоните изъ училищата и ги изоставяте да се скитатъ изъ улици? Това не е просвѣта, това е мракобѣсие. И ако земледѣлската група се съгласява съ подобно мракобѣсие, съ своя министръ и съ народницѣтъ, това показва само едно — че вие сте въ пѣтя на мракобѣснето, въ пѣтя на извѣнъ законитѣ. (Ржкоплѣскане отъ комунистичѣтъ)

П. Яневъ (з): А вие правите обструкция на свѣтлината и на онѣи, които сѫ ни дали просвѣтата.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Понеже нѣма други записани да говорятъ, дебатитѣ сѫ прѣкратени. Има думата г. министрътъ на просвѣтата.

Д. Нейковъ (с): Азъ два пѣти чукамъ, Вие не ме запивате.

Министръ С. Омарчевски: Г. г. народни прѣдставители! Г. Кандевъ взема поводъ отъ обстоятелството, че въ закона се прѣдлага извѣстна глоба — една малка глоба отъ

единъ до петъ лева, за да се заставятъ онѣзи родители, които, вънъ отъ сиромашията и други изобщо причини, не могатъ да изпратятъ своитѣ дѣца въ училище — той взема поводъ да каже, че тукъ далечъ не се постига онази цѣль съ глобата, и да хвърли нѣколко камъка по адресъ на министерството и цѣлата система изобщо, която се прилага. Ние не сме и не можемъ да бѣдемъ сторонници на глоби, но ние друго срдство нѣмаме. Покрай онѣи основни причини — сиромашия, болестъ и други подобни, които заставятъ извѣстни родители или настойници да не могатъ да изпратятъ своето дѣте на училище, понекога има отъ страна на нѣкои родители чисто и просто нехайство. Ето, тѣхъ ние гонимъ да заставимъ по този начинъ да пращатъ дѣцата си на училище, като имаме прѣдъ видъ българската дѣйствителностъ, българскитѣ нрави и всички онѣзи наши вродени и съ врѣмето създадени диспозиции въ нашето съзнание — винаги да има надъ врата ни една вила, която да ни налѣга, винаги да има извѣстни норми, които да ни посочватъ пътя, по който трѣбва да вървимъ.

Нѣма никакво основание г. Кандевъ да обвинява насъ, които сме за една широка народна просвѣта, че съ този членъ далечъ не отговаряме на чл. 78 отъ конституцията, който казва, че първоначалното образование е задължително и безплатно. Напротивъ, ние вършимъ всичко, и много повече даже, отколкото тѣ приказватъ, за да направимъ принципътъ на задължителността да бѣде приложимъ.

Т. Церовъ (к): Като гоните дѣцата отъ училището.

Министръ С. Омарчевски: Но г. Кандевъ ме обвинява, че азъ съмъ изгонилъ нѣколко ученика отъ училище, че съмъ отстранилъ онѣзи, които не сѫ искали да посѣтятъ празника на славянскитѣ просвѣтителни, на онѣзи, които отвориха и просвѣтниха ума на г. Кандева.

Т. Церовъ (к): Какво голѣмо прѣстѣпление сѫ извършили! Ужасъ! Само въ Вашата глава го има туй прѣстѣпление.

Министръ С. Омарчевски: Г. г. народни прѣдставители! Никога не съмъ поставялъ камъни, за да гледамъ кое птиче ще кацне на тѣхъ, и то да се хване. Винаги съмъ изпълнявалъ длъга си, и нека единъ отъ тѣхъ (Сочи комунистичѣтъ) ми посочи — ако тѣ сѫ добросъвестни, ако у тѣхъ говори разсѣдѣкътъ, а не низкитѣ чувства — дали винаги, при всѣки единъ подобенъ случай, не съмъ прѣдупрѣждалъ. Още прѣди два мѣсеца, прѣдъ прѣвата половина на мѣсець априль, издадохъ окръжно, въ което, слѣдъ като казахъ какво е значението на празника, помолихъ въ всѣко отдѣление, въ всѣки класъ да се обясни на ученицитѣ, че тѣ трѣбва да направятъ всичко, за да се отпразнува празникътъ най-тържествено, и второ да ги прѣдупрѣдятъ, че онѣи, които се подаде на странична агитация, за да отсъствува, той ще бѣде наказанъ.

Т. Церовъ (к): На основание на кой законъ?

Министръ С. Омарчевски: Ще Ви кажа на основание на кой законъ; имайте търпѣние.

Т. Церовъ (к): Имаме задължително образование тукъ.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни)

Министръ С. Омарчевски: Като получихъ нѣколко пѣти свѣдѣния, че ученицитѣ отъ извѣстни центрове сѫ се отказали да приематъ декламации, и учители да изпълняватъ възложениитѣ имъ отъ учителски съвѣтъ задачи, азъ веднажъ, дваждъ прѣдупрѣдихъ, че ще бѣдатъ най-строга наказани учители и ученици, които не участвуватъ въ отпразнуването на този денъ, като ще се считатъ доброволно напуснали длъжноститѣ си. Ако има важна причина: болестъ, домашна скръбъ, нѣкоя природна стихия, които могатъ да попрѣчатъ да се отиде на празненство, каквото е Св. Св. Кирилъ и Методи, то не съмъ азъ оная компетентна властъ, която ще накаже ученика и учителя, това е учителскитѣ съвѣтъ, който ще прѣдѣли причинитѣ за тѣхното отсъствие, и ако ги намѣри съзнателно прѣднамѣрени, ще ги накаже.

Л. Кандевъ (к): Всѣко дѣте, което е напуснало училище, длъженъ сте по закона да го приемоте.

Министъръ С. Омарчевски: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдствието е при слѣдователя. Въпросътъ се проучва и вие ще бъдете потрѣсени, когато се разкрие, че хора, членове на тая партия (Сочи комунистичѣ) день прѣди празника сж увѣщаваха ученици и ученички отъ столичнитѣ гимназии да не участвуватъ въ тържеството.

Нѣкой отъ комунистичѣ: Прѣстапни ли е това?

Министъръ С. Омарчевски: Нѣщо повече. Тѣ издадоха позиви противъ това участие и подканваха лековѣрната младежъ да се подаде на тѣхнитѣ примки, за да иматъ тѣзи жертви, които оплакватъ отъ тукъ.

Л. Кандевъ (к): Вие казахте, че ще амнистирате всички ученици.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звъни)

Министъръ С. Омарчевски: Азъ не искахъ да ви отнемамъ врѣмето, но не знаехъ, че тукъ именно ще ме атакува г. Кандевъ; не знаехъ, че тукъ, по този членъ, ще ме обвинява за туй, за да донесе цѣлата огромна литература по този въпросъ.

Единъ день прѣди празника другарѣтъ Кабакчиевъ, пактувайки на 24 за Костенецъ, другарѣтъ Кандевъ за Своге, другаря еди-кой не знамъ за кждѣ, попитани отъ нѣкои тѣхни хора: „Какво направихте? Нѣкой и другъ позивъ трѣбва да се издаде; бива ли да се мълчи въ тия тържества, въ тоя моментъ“, г. Кабакчиевъ отговори, че всичко е направено, разбира се. Позивитѣ сж издадени, прѣснати и достатъчно е отровено съзнанието на учащитѣ се и г. Кандевъ и г. Кабакчиевъ могатъ да бждатъ спокойни.

Л. Кандевъ (к): Я разправете за рекогносцировката около клубовѣтѣ!

Министъръ С. Омарчевски: Г. г. народни прѣдставители! По случай празника Св. Св. Кирилъ и Методи, комунистичѣ винаги намбраха за добръ да поведатъ една жестока критика по поводъ на всички олова, което излѣзе отъ министерството, като официална наредба и когато не получатъ санкции, тѣ ме сждятъ. Сжщото бѣше и по трудолата седмица: тѣ и тогазъ съ позиви ме заплашваха, по тѣхнитѣ дѣла излѣзоха неподатливи на тѣхнитѣ позиви. Никога, г. г. народни прѣдставители, въ деня на това тържество не сж отсъствували повече отъ 300 ученика,...

Отъ земледѣлцитѣ: Толкозъ комунисти има.

Министъръ С. Омарчевски: ... сега на Св. Св. Кирилъ и Методи има да сж отсъствували повече отъ 600 ученика, и тѣ сж тѣзи, които днесъ ще получатъ своята награда, защото въ тѣхъ сж намѣрени позиви. И всички лица, въ които сж намѣрени позиви, властѣта туря рѣка на тѣхъ, защото въпрѣки цензурата и добръ контролирания режимъ пуснаха позиви, за да подмамватъ учащата се младежъ. Вие искате да ме сждите сега за туй, че азъ съмъ вземлъ инициативата, за да бждатъ наказани онѣзи, душицѣ на които вие сте отромили — за туй ли искате да ме сждите?

Нѣкой отъ комунистичѣ: Вие ги тровите.

Министъръ С. Омарчевски: Азъ приемамъ да отида на бѣсилката за туй, че съмъ искалъ да извадя отъ главитѣ на българскитѣ младежи заблужденията, които вие имъ вкарвате, азъ приемамъ съ спокойна съвѣсть. Вие проповѣдвате излизане отъ закона, азъ стоя на почвата на закона. И, г. г. народни прѣдставители, властѣта ще си каже думата, както по атентата, тѣй и за всички онѣзи на които тя туря рѣка, че разпространяваха позиви. Други пътъ, когато стане дума по това, ще ви кажа нѣщо повече и ще видимъ какъ ще подскачатъ. (Ржкоплѣскане отъ земледѣлцитѣ) Дълга още едно обяснение за една минутка. Получавайки тия позиви на 23 май, получиха се и свѣдѣния, че се готви отъ комунистичѣ една организирана съпротива на онова празненство, което министерството отъ свое гледище и разбиране реди за българския народъ.

Отъ земледѣлцитѣ: Да.

Отъ комунистичѣ: Това е лъжа.

Министъръ С. Омарчевски: Въ 2 ч. отидохъ въ клуба да потърся моя обиченъ приятель г. Ламби Кандевъ. Не знаехъ кждѣ се намира централниятъ имъ комитетъ.

Отъ комунистичѣ: А-а-а!

Н. Габровски (к): Не знаете!

Министъръ С. Омарчевски: Не знаехъ кждѣ се намира централниятъ комитетъ и не съмъ длъженъ да знаа, защото отидохъ въ клуба и потърсихъ тамъ г. Кандевъ. Казахъ ми, че не може да бжде тукъ, че тукъ не е учрѣждение. Намѣрихъ кждѣ е помѣщението на централния комитетъ — ул. „Св. Св. Кирилъ и Методи“ — и тамъ казахъ на нѣкои отъ служащитѣ, между които имаше и мои познати, че бихъ желалъ да видя г. Кандевъ въ връзка съ това, това и това.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ Х. Маноловъ)

В. Власовски (к): Въ колко часътъ?

Министъръ С. Омарчевски: Въ 2 ч.

В. Власовски (к): Въ 1½ ч. — въ единъ мъртавъ часъ дирите. То е важно.

Отъ земледѣлцитѣ: А-а-а!

Министъръ С. Омарчевски: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ като си свършихъ работата, азъ срѣснихъ на стълбата г-жа Киркова. Вие говорите за 8-часовъ работенъ день, а не работите и два часа! Азъ тръгнахъ отъ дома си въ 2 ч. и сигурно съмъ билъ тамъ въ 2½ ч. Понеже не намѣрихъ г. Кандевъ тамъ, повикахъ го въ Министерството на просвѣщението. Той дойде и му казахъ: „Г. Кандевъ! Има позиви“. Кандевъ ми отговори: „Нищо подобно нѣма“. „Какъ да нѣма? Достатъчно е да е живѣлъ човѣкъ въ България, да е видѣлъ поне единъ отъ вашитѣ позиви, за да помисли, че и тия сж ваши“ — „Не може да бжде“, пакъ каза г. Кандевъ.

А. Атанасовъ (к): Въ печатницата влизаете ли?

Министъръ С. Омарчевски: Не съмъ влизалъ въ вашата печатница.

А. Атанасовъ (к): Огледъ правихте! Отдѣ накждѣ такова съвпадение?

Министъръ С. Омарчевски: И прѣдупрѣдихъ тогава г. Кандева; обаче той даде категорични увѣрениа, че не сж позивитѣ тѣхна работа, а на анархистичѣ. Азъ му казахъ ясно: „Има позиви и отъ анархистичѣ, но има и ваши; пока ми бжде позволено азъ да познавамъ вашитѣ позиви“. Нека ми кажатъ господата, пращалъ ли съмъ хора да имъ обръщатъ вниманието 20 пѣти, въ присѣдствението на вѣстникари и печатари, всеки день да не изкарватъ цензурирана литература, защото иначе ще имъ затворимъ печатницата?

В. Власовски (к): Хиляди пѣти сме говорили противъ цензурата.

Министъръ С. Омарчевски: Всичкиятъ ми грѣхъ се състои въ туй, че прѣдупрѣдихъ г. Кандева и му казахъ, че тѣзи позиви може да внесатъ смущение въ духоветѣ на ученицитѣ и могатъ да станатъ жертва ученици и учители, които трѣбва да участвуватъ въ тържеството. И ученицитѣ сж днесъ наказани. Азъ казвамъ, тия ученици, които ходятъ въ туй буржоазно училище — за което тѣ казватъ, че е такова — нека идатъ тамъ, кждѣто цари този режимъ, който тѣмъ се харесва. Ако вие искате да не се подчиняватъ на този редъ, ще си отворите училища и тамъ ще ги учите.

Нѣкой отъ комунистичѣ: Кой е този редъ?

Министъръ С. Омарчевски: Законътъ. — Ние даваме кредити за издѣлението на този законъ. Който се подчинява, той ще стои въ нашето училище, който не се подчинява, той ще излѣзе вънъ отъ него, на улицата.

Л. Кандевъ (к): Вие казахте, че ще има жертви и заливихте, че ще амнистирате всички ученици, а отидохте да правите огледъ. Това ли е министерска дума?

Председателствующъ Х. Маноловъ: Моля, г. Кандевъ, седнете си на мѣстото. Имате думата.

Л. Кандевъ (к): (Възразява нѣщо)

Председателствующъ Х. Маноловъ: Ще искамъ накажането Ви.

Който приема чл. 40 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигне ръката. Мнозинство, Събраието приема.

Д. Нейновъ (с): Искамъ думата. Това е скандалъ. Давате да се говори извънъ дневния редъ, по събитията на 24, а на менъ не давате да говоря по законопроекта.

Председателствующъ Х. Маноловъ: Когато сж приключени дебатитѣ, не мога да давамъ думата. Не може да се говори, когато нѣкому кефне.

Н. Къневъ (д): Г. прѣседателю! Имма приключване на дебатитѣ, а има прѣкръпяване. Азъ Ви моля да дадете думата на г. Нейкова, иначе Вие вършите произволъ.

Председателствующъ Х. Маноловъ: Моля, г. Къневъ, Вие не сте платенъ адвокатъ на г. Нейкова.

Н. Къневъ (д): Азъ съмъ изроденъ прѣдставителъ и констатирамъ, че нарушавате правилника. Жалко е, че вършите такова нѣщо!

Председателствующъ Х. Маноловъ: (Къмъ докладчика) Моля, докладвайте по-нататъкъ.

Докладчикъ М. Диляновъ (з): (Чете)

„Чл. 41, който става чл. 40, се измѣня така:

„Родители или пастойници, които желаятъ да изпита дѣцата си въ частни училища, сж длъжни въ началото на годината да дадатъ писмено задължение на училищното пастойство, че ще изпита дѣцата си въ тѣхнѣ училища; освѣтѣ това, при всѣко поискване на училищния инспекторъ, сж длъжни да прѣдставятъ доказателства, че учатъ дѣцата си.

„Дѣца на български поданици-християни, които се учатъ дома или въ частни училища, въ края на всѣка учебна година се завеждатъ въ народното училище, за да имъ се проверятъ знанията, за което имъ се издава нужния документъ.

„За тия изпити всѣки ученикъ плаща въ градоветѣ 1.000, а въ селата 200 л., въ полза на изпитната комисия. Бѣднитѣ се освобождаватъ отъ такса.

„Дѣте, което покаже неудовлетворителенъ резултатъ при проверката, се записва за ученикъ въ народно училище.

„Родители или пастойници, които не изпълняватъ горнитѣ разпорѣждания, се глобяватъ отъ окръжния училищенъ инспекторъ отъ 250—500 л.“

Председателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 41, който става 40, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ръката. Мнозинство, Събраието приема.

Докладчикъ М. Диляновъ (з): (Чете)

„Чл. 42, който става чл. 41 се измѣня така:

„Ученицитѣ въ първоначалнитѣ училища се снабдяватъ отъ общината безплатно съ учебници, а бѣднитѣ и съ учебни помагала.“

Председателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 42, който става чл. 41, моля, да си вдигнатъ ръката. Мнозинство, Събраието приема.

Нѣкой отъ обединиститѣ: Г. прѣседателю! Този членъ едва-ли бѣ прочетенъ. По него трѣбва да станатъ разисквания.

С. Костурковъ (р): Така не може да се гласува.

С. Лафчиевъ (о): Г. прѣседателю! Искамъ думата да говоря по чл. 41.

Председателствующъ Х. Маноловъ: Добръ, по той е вече гласуванъ.

С. Лафчиевъ (о): Азъ искамъ да говоря по чл. 41 въ свръзка съ чл. 42; между тѣхъ има една връзка. И като говоря за чл. 42, ще го свържа съ чл. 41 и обратно.

Председателствующъ Х. Маноловъ: Добръ, имате думата.

С. Лафчиевъ (о): Въ чл. 41 се прѣдвижда — като се прилага принципътъ за задължителното учение, съгласно чл. 78 отъ конституцията — че онѣзи дѣца, които се обучаватъ въ къщи, сж длъжни въ края на годината да се явятъ въ първоначалното училище, да положатъ изпитъ и да получатъ документъ за този изпитъ. Досега се прѣдвиздаше такса 20 л., а сега се прѣдвижда 1.000 л. въ градоветѣ, а 200 л. въ селата. Менѣ се чини, че това уголѣмване на таксата е неоправдаемо съ нищо. И второ, ако се приложи този принципъ, тъй както е тукъ — да се плаща такса вмѣсто 20 л. 1.000 л., за онова дѣте, което полага изпитъ въ края на годината — отъ него държавата ще загуби, а нѣма да спечели. Азъ ще подкрепя мисълта си съ слѣдния примѣръ: прѣдставете си, въ София около 200 дѣца кръгло на годината се обучаватъ въ къщи; ако наложите една такса отъ 1.000 л., послѣдната ще бѣде, че почти всички дѣца ще отидатъ въ училището и — като смѣтнемъ по 40 дѣца въ отдѣление — тогава ще има нужда да се откриятъ нови други петъ отдѣления, за които сж нужни 5 учители, и поради това, и държавата и общината ще бѣдатъ обложени съ единъ новъ непрѣвиденъ данъкъ, когато пъкъ, иначе, дѣцата се обучаватъ въ къщи. Ето защо, отъ това чисто практическо гледище, азъ намѣрвамъ, че вие съ нищо не можете да оправдаете уголѣмяването на тая такса.

По второто нѣщо — да бѣде таксата разпрѣдѣлена между прѣподавателитѣ членове на изпитната комисия — менѣ се чини, че трудътъ имъ ще бѣде извънредно богато възнаграденъ. Изпитътъ въ първоначалното училище трае 10—15 минути най-много; а като се плаща за такова кѣсо време 1.000 л. за двама души ще бѣде много, ще бѣде неоправдано. Тѣй че, азъ като повдигамъ въпроса — и винаги послѣдователенъ — нѣма да правя прѣдложение, а бихъ желалъ да се възприеме, да се намали таксата на 100 л., като половината се отиде за прѣподавателитѣ, а другата половина за усиляване на училищния фондъ. Ние имаме училищни фондове. Трѣбва да търсимъ срѣдства, трѣбва да имаме грижата да ги усилимъ. Такъвъ бѣше текетътъ на стария членъ. Нека въ тоя членъ да стане едно уголѣмване — позволете ми да река — по-разумно, отколкото това е въ сегашната редакция на члена.

Трето нѣщо. Въ чл. 41 се прѣдвижда, щото онѣзи родители, които не проваждатъ дѣцата си въ края на годината да положатъ изпитъ въ отдѣлението, ще се глобяватъ съ една глоба отъ 250—500 л. Съ това постановление въ члена вие създавате прѣчка за прилагане прѣдидущия членъ; съ него се създава забикаляне на постановлението за изпитнитѣ такси. Азъ, намѣто да заведа дѣтето си да положи изпитъ и да плати 1.000 л. за такса, по-добръ ще прѣдпочета да плати 250 л. глоба. Тѣй че, единиятъ членъ дава врачка за забикаляне на другия. Тия двѣ постановления въ този членъ трѣбва да се координиратъ и да имъ се даде една съотвѣтна редакция, като таксата се намали и половината се разпрѣдѣли между экзаменаторитѣ, а другата половина — за училищния фондъ.

Председателствующъ Х. Маноловъ: Моля, г. Лафчиевъ, Вие ще направите на трето четене Вашето прѣдложение, защото членътъ мина.

С. Лафчиевъ (о): За да накарашъ нѣкого да отиде въ училище, трѣбва глобата да бѣде смислена: тя трѣбва да бѣде по-голяма отъ таксата.

Председателствующъ Х. Маноловъ: Разбрахме. Но при третото четене може да се направи прѣдложение.

Министъръ С. Омарчевски: При трето четене ще направимъ нѣщо.

С. Лафчиевъ (о): Добръ.

Въ чл. 42 пъкъ се прѣдвижда друго нѣщо: „Ученицитѣ въ първоначалното училище се снабдяватъ отъ общината безплатно съ учебници, а бѣднитѣ и съ учебни помагала“. Тукъ е въпросъ за тълкуване на чл. 78 отъ конституцията. Тоя членъ прави първоначалното учение задължително и безплатно. Когато е вписанъ този членъ въ кон-

ституцията, авторитѣ му не сѣ знаели какво понятие по обемъ влагатъ въ този принципъ. Азъ съмъ се интересувалъ отъ този въпросъ и съмъ търсилъ въ протоколитѣ да видя какъ е разбирало Учредителното събрание този принципъ, обаче отъ протоколитѣ не се разбира нищо. И, съфдователно, вие визидате какъ прилагането му е еволюирало и ние трѣбва да му дадемъ едно разумно тълкуване. Този принципъ се схваща като се задължаватъ общинитѣ да даватъ учебници на всички дѣца, а бѣднитѣ да снабдяватъ и съ учебни помагала. Менѣ се чини, че това е едно задължение прѣкалено, неоправдаемо. Защо да товаришъ общинитѣ съ разноси да снабдяватъ съ учебници и дѣцата на богатитѣ или — както ми се подшунува отъ г. Бобчева — на думбазитѣ, когато тѣ иматъ срѣдства и могатъ да снабдятъ дѣцата си съ учебници? Дайте, обаче, възможностъ да снабдимъ бѣднитѣ и съ учебници и съ учебни помагала. Така ще бѣде по-разумно и нѣма по такъвъ начинъ да обвързваме общинитѣ. Така че членътъ да се редактира тъй: „Общинитѣ се задължаватъ да снабдяватъ съ учебници и учебни помагала бѣднитѣ ученици“. Статистиката ни дава свѣдѣния, че 15—20% отъ ученицитѣ иматъ нужда отъ подпомагане чрѣзъ учебници и учебни помагала. Съфдователно ние, като подпомагаме само бѣднитѣ ученици, ще направимъ една икономия отъ 80% отъ тѣзи разходи, които се прѣдвиждатъ не само за София, но и за всѣкъдѣ. И азъ мисля, че ще бѣде рационално едно законоположение въ този смисълъ.

Прѣдседателствуващъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Костурковъ.

С. Костурковъ (р): Г. г. народни прѣдставители! Тѣй както е редактиранъ чл. 42, той, не само че не е въ противорѣчие съ изричния текстъ на конституцията, нито съ желанието на великия законодатель, но тъкмо отговаря на текста и на желанието му. И напразно г. Лафчиевъ е търсилъ изъ протоколитѣ да намѣри нѣщо, което да бѣде въ противорѣчие, . . .

С. Лафчиевъ (о): Казвамъ какъ се схваща.

С. Костурковъ (р): . . . което да казва, че не трѣбва да се правятъ излишни и голѣми разноси за всички дѣца, включително и дѣцата на богатитѣ сѣмейства, като имъ се даватъ учебници, а на бѣднитѣ — и учебни помагала и пособия.

Нѣма да намѣрите, г. Лафчиевъ, тамъ подобно нѣщо, защото законодателятъ, когото вие обвинявате въ неразбирае смисъла на този членъ, е може-би много по-добрѣ разбиралъ отъ Васъ какво е искалъ; тогава законодателятъ е ималъ много ясенъ погледъ върху нѣщата, върху задачитѣ на народното образование. Тогава не е имало тѣзи партийни спорове и тѣзи класови различия въ гледищата по народното образование, каквито има сега. Да, но азъ ще отида по-нататѣкъ. Ако се ръководимъ по мисълта на г. Лафчиева, . . .

С. Лафчиевъ (о): Мене ли или закона критикувашъ?

С. Костурковъ (р): Азъ защитавамъ положението, което е въ чл. 42, затуй, защото то е между другото гледище на радикалната партия отъ 16 години и то е приложено въ Видинската община отъ 14 години, и ще искамъ да докажа съ двѣ думи само, че желанието на г. Лафчиева е въ противорѣчие съ елементарнитѣ задачи на възпитанието.

С. Лафчиевъ (о): Какви сѣ тѣ?

С. Костурковъ (р): Ще Ви ги кажа сега, вие сами ще се убѣдите. Дѣцата, когато отиватъ въ училище, не отиватъ като дѣца на богати и на бѣдни граждани, тѣ отиватъ като дѣца на българската държава и учителитѣ гледа на дѣцата въ отдѣленieto като на дѣца на народа, а не на дѣтето на Х, като дѣте на богатъ, а на дѣтето на У, като дѣте на бѣденъ. И учителитѣ, и учителката, както и училищното настоятелство сѣ длѣжни съ своето държане спрѣмо дѣцата да дадатъ да разбератъ тѣзи дѣца още отъ мѣнички, въ първо отдѣление още, че къмъ тѣхъ се отнася и властятъ, и учителитѣ, и настоятелитѣ, и общината, и държавата еднакво, като къмъ бѣдащи граждани на България, равно гледа на всички, а не на едни да гледа като на дѣца на бѣдни родители, а на други да гледа като на дѣца на богати родители. Вие знаете, че дѣ-

цата носятъ съ себе си онова, което имъ е дало сѣмейството и улицата, прѣди да отидатъ въ училището. Дѣтето сѣ по-хубави дрешки прѣдизвиква завистъ у дрипавото дѣте, дѣтето сѣ учебници прѣдизвиква завистъ у дѣтето, което нѣма учебници, поради това, че родителитѣ му не сѣ имали пари да му купятъ. И ако на бѣднитѣ дѣца се даватъ учебници, а на богатитѣ не, бѣднитѣ ще бѣдатъ поставени въ едно особено положение като парии, на които се дава отъ общината, а богатото дѣте ще си мисли колкото и да се трудите да го карате да не мисли, то пакъ ще си мисли: ето го на, бѣдниятъ, голтакъ, дава му общината, а на мене не ми дава, защото баща ми е богатъ. Различнето е очевидно. Оставете дѣцата по възможностъ при еднакви условия въ училището. Затуй именно самитѣ учители-педагози казватъ: дайте въ този случай отъ училищното настоятелство венчикъ туй, което може да се даде на всички дѣца. Въ държавата и въ общината, когато се събирате тѣзи срѣдства чрѣзъ разни данѣци, тамъ си правите смѣтката, тамъ прогресията въ облагѣнето ще даде възможностъ на държавата и общината да вземе повече срѣдства отъ богатия, а по-малко отъ бѣдния, но дѣцата оставете при еднакви условия, да се чувствуватъ равни въ училищата. Ето, тукъ е мисълта на тази мѣничка нагледъ, реформа, но сѣ доста сериозни послѣдци за бѣдащото възпитание на дѣцата.

С. Лафчиевъ (о): Защо даватъ, тогава, помагала?

С. Костурковъ (р): Ако дори можеше да се дава и венчикъ друго, включително и облѣкло и обуща на дѣцата отъ общината, това било по-добрѣ да се направи, но по липса на срѣдства това не се прѣдлага. Ако можеше да става и това, трѣбва да става.

Т. Теодоровъ (о): Срѣдства?

С. Костурковъ (р): Срѣдства за учебници и за тѣзи работи има, г. Теодоровъ, и трѣбва да има. Това сѣ елементарнитѣ нужди, които общината е длѣжна да задоволява въ едно училище. Туй е.

Въ връзка съ чл. 42 азъ искамъ едно кжичко обяснение отъ г. министра по чл. 41, понеже гласуването на тоя членъ — г. прѣдседателятъ ще признае — станѣ по единъ такъвъ начинъ, че не бѣше дори дочетенъ отъ г. докладчика. Искамъ отъ г. министра да даде едно обяснение, единъ видъ декларация, че въ чл. 41, дѣто се говори: (Чете) „Родители или настойници, които желаятъ да изпращатъ дѣцата си въ частни училища, сѣ длѣжни въ началото на годината да дадатъ писмено задължение“ и т. н., че тази азиней не се отнася до оиѣзи родители турци и евреи, които изпращатъ своитѣ дѣца въ своитѣ национални училища.

Министъръ С. Омарчевски: За тѣхъ не се отнася.

С. Костурковъ (р): Тая декларация искахъ.

Що се отнася до таксата, когато дойде редъ, азъ ще се изкажа: не 1.000 л., а повече турете, защото само голѣмитѣ богаташи не си пращатъ дѣцата въ училище, ами хващатъ частни учители у дома. Дѣтето трѣбва да бѣде въ училището, да расте колкото се може повече съ другарчетата, съ които ще живѣе въ бѣдаче въ живота. Туй е, а не да турите 100 л. Азъ, богаташиятъ, ще ви плата 100 л. — какво сѣ за мене 100 л.? А даскалитѣ ще прокопсатъ много, като взематъ таксата отъ ученицитѣ и я разпрѣдѣлятъ помежду си — опасно е да се тури 1.000 л.! Ще забогатѣятъ учителитѣ и ще се чудимъ какво да ги правимъ, дѣ ще ги намѣримъ, когато хората не ставатъ учители. Смѣшно е да се говори това. Училището е за народа, а не частнитѣ учители въ дома на Х и У да му учатъ дѣтето въ I, II, III и IV отдѣление и това дѣте расте въ кафезъ, отдѣлено, и не живѣе съ дѣцата — не живѣе въ лешъ дѣтски животъ. Родителитѣ, които по този начинъ учатъ дѣцата си, като прѣкарватъ дошния курсъ на обучение I, II, III и IV отдѣления на дѣцата си при частни учители, сѣ врагове на дѣцата си и тѣзи родители трѣбва да бѣдатъ сандърдисани съ голѣми такси — 1.000 л., 2.000 л. имъ турете. Първоначалното училище трѣбва да бѣде училище за всички дѣца: и за дѣцата на богатитѣ, и за дѣцата на хора сѣ срѣдно състояние, и за дѣцата на бѣднитѣ хора.

Прѣдседателствуващъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Георги Стойковъ.

Обаждаат се: Нѣма го.

Прѣдседателствующ Х. Манолов: Има думата народниот прѣдставител г. Димитър Нейков.

Д. Нейков (с): Г. г. народни прѣдставители! И азъ смѣтамъ, че съ чл. 42 се прави една хубава крачка напредъ въ областта на учебното дѣло въ България.

А. Яневъ (з): Само ще пледираме по него. Хайде да го гласуваме. Г. Костурковъ толкова ни убѣди и сме го приели. Сега само да дебатираме нагово, само да при казваме!

Н. Къневъ (д): Той се изказва отъ името на една партия по единъ важенъ въпросъ. Той за себе си говори.

Д. Нейковъ (с): За да обясня на г. Янева, ще му кажа, че вземамъ думата да настоя, да се направи и втора сѣщо така необходима крачка въ това отношение. Значи не да повтарямъ онова, което се каза вече, а имамъ да изтъкна още въ допълнение на онова, което се каза, едно педагогическо съображение, да се даватъ на всички дѣца, включително бѣди и богати, безплатно учебни помагала и учебници, а то е съображението, всички дѣца да получаватъ едновременно отъ отдѣлението въ опредѣленъ день нужнитѣ учебници и помагала, за да може обучението да тръгне едновременно съ всички дѣца, защото практиката досега ни показва, че когато дѣцата се заставятъ сами да си набавятъ учебници и помагала, дѣцата на бѣднитѣ родители и на богатитѣ родители, ще ги доставатъ въ най-различни врѣмена и учителитѣ ще сѣ принудени да отлагатъ началото на учебната година, да отлагатъ началото на обучението съ седмици, а нѣкой пакъ и съ мѣсеци дотогава, докогато констатираме, че всички дѣца иматъ писанки, че всички иматъ плочи, че всички иматъ тетрадки и всичко необходимо, потребно за започване на обучението. Това е едно отъ съображенията на педагогиката, която си е разврѣшила въпроса, да се даватъ на всички дѣца едновременно, безплатно за улеснение помагала и пособия.

Г. г. народни прѣдставители! Количинъ се заговори въ Народното събрание за задължителностъ на обучението и отъ министерската маса и отъ прѣдставителитѣ на различнитѣ партии се даватъ цифри и данни, като доказателства, че принципътъ на задължителността не е приложенъ, то е било вишати по тази причина, че много отъ родителитѣ сѣ бѣдни и не могатъ да пращатъ своитѣ дѣца въ училищата. Азъ смѣтамъ, че най-послѣ трѣбва да се направи нѣщо и въ това отношение, ако вие признавате, че бѣдността е причината, както ви каза прѣди нѣколко минути и г. министърътъ на просвѣщенieto, за непосѣщаването на училищата отъ много дѣца, а тѣ сѣ повече отъ 150,000 души въ България. Вие трѣбва да се замислите и да направите още нѣколко смѣли крачки въ това отношение, като приложите задължителността на учението спрѣмо дѣцата на бѣднитѣ родители, спрѣмо ония граждани, които поради бѣдностъ никога не могатъ да пращатъ дѣцата си въ училището, а отъ друга страна и спрѣмо ония дѣца които, макаръ и да ходятъ въ училище, не се ползуватъ отъ всички блага, които дава училището на ония дѣца, които иматъ щастието да бждатъ дѣца на богати родители. Дѣцата на бѣднитѣ родители, на ония граждани, работятъ денонощно съ цѣлото си сѣмейство, съ всичкитѣ си дѣца и едва-едва значи изкарватъ прѣхраната си, сѣ подложени въ своитѣ сѣмейства на непосилна физическа работа. Това, г. г. народни прѣдставители, е така особено въ голѣмитѣ градове и въ селата. Вие сте може би непосредствени наблюдатели въ това отношение на онова, което става въ селата. Дѣцата на бѣднитѣ селяни сѣ принудени да ставатъ сутринъ рано въ 5 ч., да работятъ физическа работа до 8 ч., слѣдъ 8 ч. да отидатъ въ училище, да работятъ умствена работа до 11½ ч. или до 12 ч., да се завърнатъ въ къщи, да ядатъ само коричка сухъ хлѣбецъ, слѣдъ това да се подложатъ на физически трудъ до 2 ч., отъ 2 до 4 да отидатъ пакъ на училище и отъ 4 до 8 до 9 ч., до късна вечеръ, да се подложатъ на физически трудъ, като добиватъ единъ оскъденъ обѣдъ, една вечеря — азъ имамъ данни на учители, които най-добросовѣстно сѣ правили анкети за храната на дѣцата, — казвамъ, такива дѣца слѣдъ като сѣ работили прѣзъ цѣлия денъ умствено и физически, се хранятъ съ коричка хлѣбецъ, лѣгатъ въ неудобни, неотоплени и свѣршено нехигиенични помѣщения. Вапа длъжностъ е, г. г. народни прѣдставители, да се замислите най-напредъ за дѣ-

цата на народа, за бѣднитѣ дѣца, за ония дѣца, които се изтощаватъ отъ физическа и умствена работа и не използватъ всички облаги на училището, защото изморенитѣ дѣца не могатъ да бждатъ обектѣ на възпитание и обучение въ научната смисълъ на думата. Тѣ се израздаватъ, тѣ заболѣватъ, тѣ ставатъ хилави и негодни граждани, тѣ даватъ хилави и негодни поколения. Това е истина и това ви го говори статистиката, това ви го говори науката, това ви го говорятъ хората, които се занимаватъ съ тази работа.

Моята мисълъ е да се направи въ това отношение още една крачка: да се задължи държавата отъ васъ, г. г. народни прѣдставители, да започне да открива, ако не навсѣкдѣ, то постепенно тамъ, кждѣто нуждата е най-голема, поне за ония дѣца, които ходятъ отъ селище на селище, да тръсятъ училището посрѣдъ зима и които между другото сѣ изложени на опасностъ при пътуването — държавата, казвамъ, да открие поне безплатни пансионни за тѣзи бѣдни дѣца, кждѣто да намиратъ прѣхрана, топливо, потребно за прѣзъ зимата, отгледжване, тѣй като тѣ го нѣматъ при своитѣ родители. Когато говорихме по закона за бюджетна тука, азъ настоявахъ нѣколко пжти да вишнете по-голема сума, а не 20,000 л. за откриване на лѣтни колонии, кждѣто да се пращатъ дѣцата на ония бѣдни селяни и граждани, които очевидно сѣ заболѣли, които очевидно сѣ изнемошани отъ по-усилена физическа и умствена работа. Азъ не съмъ искалъ никога да партизанствувамъ съ този въпросъ, не съмъ искалъ отъ васъ химери, ами съмъ искалъ да задоволимъ една дѣйствителна нужда въ живота. Тукъ му е мѣстото да кажете, че държавата е длъжна да открива пансионни, въ които дѣцата на бѣднитѣ граждани да добиватъ храна, топливо и подслонъ, за да могатъ да посѣщаватъ училищата нахранени, стоплени и облѣчени, еднакво, както другитѣ дѣца, и да могатъ да ги използватъ. Иначе, г. г. народни прѣдставители, особено както се развива животътъ въ послѣднитѣ години, скжпотията се увеличава, благага минаватъ въ ржцѣтѣ все на по-малко и по-малко хора, обѣдняването въ широкитѣ народни маси се увеличава, ние въ това отношение трѣбваме назадъ, вмѣсто да намалимъ процента, както това се забѣлѣжаваше до войната, не може да не се признае, че е имало едно намаление на посѣщенiята на училищата отъ дѣцата, ние ще бждемъ свидѣтели, че този процентъ ще започне да се увеличава. Вие сте длъжни при тази грозна дѣйствителностъ, която души бждащитѣ граждани, които не сѣ по-малко отъ 150 хиляди души непосѣщавачи училищата, които оставатъ неграмотни и още толкова 150 хиляди души, които сѣ изложени, поради бѣдностъ и липса на достатъчно храна, на изразждане и да даватъ едно хилаво и неспособно за никаква физическа и културна работа, поколения, вие сте длъжни, казвамъ, да се замислите за това и да прѣдвидите съотвѣтни срѣдства и положения въ закона за народното просвѣщение, да се проявятъ грижи къмъ дѣцата на бѣдния народъ.

Прѣдседателствующ Х. Манолов: Има думата народниот прѣдставител г. Стойковъ.

Г. Стойковъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Чл. 42, който става чл. 41 казва: (Чете) „Ученицитѣ въ първоначалнитѣ училища се снабдяватъ отъ общината безплатно съ учебници, а бѣднитѣ и съ учебни помагала“. Въ 17-годишната си учителска практика, азъ съмъ забѣлѣжалъ едно особено явление, че главнитѣ учители и всичкитѣ учители съобщаватъ на ученицитѣ списъкъ, кои ученици, отъ кои автори и отъ кое издание и т. н. да си взематъ чрѣзъ тѣхнитѣ родители. И ето почва се купуването на учебници. Най-първо купуватъ по-богатитѣ дѣца и поинтелигентнитѣ родители, обаче бѣднитѣ родители, немарливитѣ родители и особено невѣжественитѣ родители купуватъ учебници чакъ къмъ Коледа. По такъвъ начинъ учението куца много явно. Почва се обучението — едни иматъ учебници, други нѣматъ. Затова азъ държа тѣкмо на туй, което е фиксирано въ този членъ: всѣка община да е задължена отъ закона да купува всички учебници и учебни помагала за всички ученици, съ една уговорка, че не може и не бива да се товари общината да купува учебни помагала и учебници на богатитѣ дѣца, а да се натовари общината или общинската каса да се грижи само за бѣднитѣ дѣца, за дѣцата на бѣднитѣ родители, а не и за тия на състоятелнитѣ и срѣднитѣ родители.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Срѣщу заплащане.

Г. Стойковъ (з): Нека бъде срѣщу заплащане. Това не значи, че за богатитѣ и заможнитѣ дѣца не бива да се купуватъ отъ самата община учебници. Понеже тъкмо отъ богатитѣ и заможни родители има много небръжжи и невѣжествени, то, за да не куца обучението, трѣбва общината да купи изцѣло всички учебници и помагала и да ги раздаде срѣщу извѣстенъ списъкъ на главнитѣ учители, а послѣ, когато родителитѣ отидатъ въ общината да взематъ нѣкакви документи, да одържатъ отъ заможнитѣ, отъ богатитѣ родители онова, което е дала общината. Това искаме да кажа.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Къневъ.

Н. Къневъ (д): Г. г. народни прѣдставители! Наредбата, която е сложена на наше разглеждане, засѣга наистина единъ отъ важнитѣ въпроси въ нашето учебно дѣло. Касае се за прилагането на онзи принципъ въ конституцията, който говори за безплатностъ на първоначалното учение. Нѣма нужда да прибѣгваме къмъ исторіята на този членъ, за да разберемъ тази проста истина, че подъ безплатностъ не ще разбираме ние неплащане на нѣкаква мизерна такса отъ нѣколко лева, а ще трѣбва да вложимъ въ съдържанието на този членъ нѣщо повече. Явно е, че когато законодателтъ е установявалъ безплатността въ чл. 78 на конституцията, гонилъ е, прѣсѣдвалъ е по-голямъ цѣль — да даде възможностъ на дѣцата да получатъ поне основно образование и тогава дори, когато тѣхнитѣ родители не сж въ състояние да имъ доставятъ нужнитѣ срѣдства, за да получатъ това образование или единъ минимумъ отъ образование. Отъ това гледище, общината ще трѣбва да достави на ученика всичко, което е необходимо не само като учебници, но и помагала. Азъ бихъ отишълъ още подалечъ, ако дѣйствително въпросътъ бѣ добръ проученъ отъ гледище на финансирѣ на страната, т. е. — азъ като говоря, говоря отъ името на партията — и храна да се достави на бѣднитѣ, специално за бѣднитѣ като говоримъ — да имъ се достави и облѣкло. За сега обаче ще трѣбва да се даде това, което позволяватъ финансирѣ на общината. Нѣма да искаме много, нѣма да товаримъ общинитѣ съ едно брѣме непосилно, обаче ще имъ възложимъ едно тъкмо такова брѣме, което е по силитѣ имъ.

Макаръ и да нѣмамъ точни смѣтки, какво учебнитѣ помагала не ще обрѣмятъ общинитѣ съ голѣми задължения, но по свѣдѣнията, които тукъ ми даде набързо народниятъ прѣдставителъ г. Нейковъ, дългогодишенъ учителъ и училищенъ инспекторъ, изглежда, че брѣме ще бъде за бѣднитѣ сѣмѣйства да доставятъ учебнитѣ помагала за своитѣ дѣца. Тя е дребна работа: една плоча, единъ калемъ, нѣколко тетрадки, перо и мастило. Заслужава ли, слѣдователно, да се прави разлика тукъ въ самия законъ между бѣдни и небѣдни, когато иде редъ за извѣстни помагала, и да подчертаваме едно неравенство, което е твърдѣ чувствително за дѣцата?

Г. Стойковъ (з): То съществува, г. Къневъ; това неравенство съществува много явно.

Н. Къневъ (д): Да ви кажа, неотколѣ видѣхъ да се качватъ дѣца на трена въ Варна, за да заминаватъ. Говорихъ съ учителитѣ имъ, казаха ми, че имало много желающи, но нѣмало срѣдства. И тѣ били свѣдѣтели на една твърдѣ трогателна сцена: ученици отъ прогимназията да плачатъ, да молятъ учителитѣ да намѣрятъ срѣдства и за тѣхъ, за да могатъ и тѣ заедно съ своитѣ другарчета да пътуватъ. Азъ ви посочвамъ този примѣръ, за да ви покажа, че има разлика между единъ възрастенъ човѣкъ и едно дѣте. Дѣтето чувствува повече неравенството, отколкото единъ възрастенъ човѣкъ; нѣма защо ние да огорчаваме неговата душа още въ основното училище, когато става рѣчь за единъ твърдѣ скромнъ финансовъ товаръ на общината.

Та, изхождайки отъ това гледище, азъ мисля, че ще трѣбва да се съгласимъ да направимъ едно видоизмѣнение поне въ тази смисълъ, че общинитѣ доставятъ както учебницитѣ, така и учебнитѣ помагала на всички ученици безъ изключение, а не, както е казано тукъ, само на бѣднитѣ.

Не зная дали е направено прѣдложение въ тази смисълъ, но азъ ще депозирамъ моето прѣдложение, щото азъ имамъ да се измѣни така: (Чете) „На ученицитѣ въ първоначалнитѣ училища общината доставя безплатно учебници и учебни помагала“.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Недѣлчо Георгиевъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Мислѣхъ си, че поне по този членъ нѣма да се дебатира и да се обвинява правителството, когато се мѣчимъ още отъ дѣтинство да облизимъ дѣцата едно съ друго и именито отъ дѣтинство още да прѣмахнемъ тази завистъ, тази умраза между дѣцата, която сега съществува. И за съжаление, когато г. Лафчиевъ отъ центъра излиза да говори по чл. 41, той плаче, че тия, които слѣдватъ въ частинъ училища, въ домоветѣ си, били обложени много и нѣмало срѣдства да плащатъ таксата, а пъкъ когато държавата иска да имъ плати учебницитѣ, той казва: „Тѣ иматъ да си ги купятъ, защо ще имъ купувате учебници?“ Явно е, че тукъ има противорѣчие не само въ г. Лафчиевъ, но и въ цѣлия центъръ, защото чухъ единъ отъ неговитѣ другари да казва: „Махнете всичкитѣ, защо вие ще вземете отъ насъ, за да дадете на онѣзи?“ Г. г. народни прѣдставители! Когато възрастнитѣ бѣха на фронта, които сж по-съзнателни отъ дѣцата, често пъти, когато се раздаваше облѣкло най-напрѣдъ на бѣднитѣ — и аслж така трѣбва да бъде — по-заможнитѣ казваха: „Правото го нѣма никѣдѣ. Защо да не купувате и за насъ облѣкло?“ Та когато, казвамъ възрастнитѣ, които могатъ да разсѣждаватъ по-добъръ отъ дѣцата, правятъ тѣжно впечатление, какво ще бъде положението на дѣцата, когато искате да ги дѣлите едно отъ друго още отъ дѣтинство? Азъ очаквахъ, че тѣ ще ни кажатъ: „Елате не само да дадемъ учебници на всички дѣца, но, ако е възможно, да ги направимъ съ еднаква форма на облѣклото и да имъ даваме еднаква прѣхрана“. Но тѣ дойдоха да ни приказватъ тукъ тъкмо обратното. Както и по въпроса за онѣзи дѣца, които слѣдватъ въ частинъ училища, сега дошли да плачатъ, че плащатъ голѣми такси. Защо се гнусите да ги пратите при дѣцата на бѣднитѣ? Какъ ще отидатъ тѣ на фронта да защищаватъ своето отечество, когато не искате тѣ да слѣдватъ заедно съ тѣхъ? Защо? Че били въшкави?

И азъ цѣхъ да направя прѣдложение по чл. 41 не да се намали таксата, но да се тури 3.000 л. такса.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Г. министърътъ на просвѣтата каза, че на трето четене ще го измѣни.

Н. Георгиевъ (з): Азъ ви моля да се приеме членътъ тѣй, както е, а на трето четене ще направя прѣдложение по чл. 41, не да се намали таксата отъ 1.000 л., но да се направи на 3.000 л. Нека дѣцата свикнатъ да се подравняватъ съ теглото, както накаралте днесъ народа въ цѣла България да тегли.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Ще гласуваме. Има постѣпили двѣ прѣдложения по чл. 42. Едното прѣдложение отъ народния прѣдставителъ г. Георги Стойковъ отъ земеделската парламентарна група, съ което иска чл. 42 да се измѣни така: (Чете) „Всички учебници и учебни помагала за всички ученици се купуватъ отъ общинитѣ, като тия на бѣднитѣ ученици се отпускатъ безплатно“.

Второто прѣдложение е отъ народниятъ прѣдставителъ г. Къневъ отъ демократическата парламентарна група, съ което иска чл. 42 да добие слѣдната редакция: (Чете) „На ученицитѣ въ първоначалнитѣ училища общината доставя безплатно учебници и учебни помагала“.

Струва ми се, че и прѣдложението на г. Недѣлчо Георгиевъ е същото.

Има думата г. докладчикътъ.

Прочетете Вашето прѣдложение, г. докладчикъ.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): Прѣдложението, съ което е съгласенъ и г. министърътъ е слѣдното: (Чете) „Ученицитѣ въ първоначалнитѣ училища се снабдяватъ отъ общината съ учебници и учебни помагала. Тия учебници и учебни помагала се раздаватъ на бѣднитѣ ученици безплатно“.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: То е същото като това на г. Къневъ.

Н. Къневъ (д): Въ моето прѣдложение нѣма „бѣдни“ — на всички ученици да се доставятъ безплатно учебници и учебни помагала.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Ще гласуваме. Които приематъ прѣдложението на народния прѣдставителъ

г. Стойковъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Малцинство, Събра- нието не приема.

Който приематъ прѣдложението на народния прѣд- ставителъ г. Къневъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Ма- лцинство, Събраието не приема.

Който приематъ допълнението на чл. 42 да стане тъй, както г. докладчикътъ докладва, моля, да си вдигнатъ рж- ката. Мнозинство, Събраието приема.

Който приематъ чл. 42 съ току-що вотираното допъл- нение, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събра- нието приема.

Чл. 42 е чл. 41 по новата нумерация.

Докладчикъ М. Дилановъ (з): (Чете)

„Чл. 43, безъ забѣлжката, който става чл. 42, се измѣня така:

„Хигиеническо-санитарниятъ надзоръ въ основнитѣ училища се упражнява:

а) въ градоветъ — отъ градскитѣ санитарни власти;
б) въ селата — отъ околийскитѣ и участковитѣ меди- цински фелдшери и лѣкари.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народ- ниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Марко Сапаревъ.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Дебатираниятъ законопроектъ въ този пунктъ прѣдвижда единъ хигиеническо-санитаренъ над- зоръ въ основнитѣ училища. Тоя надзоръ се вмѣнява въ обязаностъ въ градоветъ на градскитѣ лѣкари, въ селата — на околийскитѣ и участковитѣ медицински фелдшери и лѣкари. Въ този пунктъ менѣ ми се струва, че ще стане единъ малък споръ между селско-чорбаджийското на- родовластие и между градско-буржоазната демокрация. Този членъ, тъй както е редактиранъ, прѣмахва единъ ма- лък фактически активъ, за който обаче ще претендира центърътъ, като свой голѣмъ активъ, който е допринесълъ досега много и който се е изразявалъ въ наличността на пѣккви си 22 училищни лѣкари.

Г. министърътъ на всичко друго и на официалната про- сѣта у насъ, оня день, апострофирайки единъ нашъ дру- гаръ, каза: „Слушайте, може би ще се научите много нѣщо отъ менъ“. Ние дѣйствително не само слушаме, но се и вираме въ това, което е писано, и искаме дѣйствително да се научимъ нѣщо.

Н. Къневъ (д): А той не слуша, както виждате — него го нѣма тукъ.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): Това, което ни казва той чрѣзъ редакцията на този членъ, то е, че вне, г-да, които имате на разположение градски лѣкари, които сж улеснения въ- чески отъ държавата, които сж снабдени съ всички ин- струменти, съ всички срѣдства, за да могатъ да прило- жатъ своитѣ познания, тия лѣкари, които сж улеснени отъ съдѣйствието на всичкитѣ инструменти и на цѣлата дър- жава въ всѣки единъ градъ, за да могатъ да се прояви- ватъ въ тѣхната областъ въ смисълъ, щото да защитятъ дѣйствително и рационално наболѣлитѣ нужди на граж- данитѣ отъ страната, тия градски лѣкари, които благо- дарение на една такава дѣятелностъ отъ толкова години, „улеснявани“ отъ страна на централната властъ, отъ страна на всѣка една управляюща партия у насъ, сж „дали“ въ края на крайщата едно такова положение, на което ние трѣбва „да се зарадваме“, а то е, че вне „не виждате“ вече въ градоветъ никакви (!) болести, вне не виждате вече тамъ да има такива скжни и недостжжни лѣкарства (!), нито пъкъ скжпа и недостжжна лѣкарска помощ (!). Вне „имате“ всички грижи отъ тѣхна страна, отзовавайки се много бързо на нуждающитѣ се, т. е. „имате“ много бърза прислуга на болницитѣ, на лѣчебницитѣ, на лѣчебнитѣ институти за всѣки единъ заболѣлъ бѣдникъ, вне „имате“ всички срѣд- ства за сношение и всички подвиженѣ лѣкарски персо- налъ, който, благодарение на върховнитѣ „грижи“ на всички управляющи досега партии, е поставенъ така да функционира, щото всѣки лѣкаръ „много бързо“ се отзо- вава до болния въ селото или до болния въ крайния бѣденъ карталъ на града. И тогава той ни казва, че дѣйствително като имаме такава уредена служба perfectionement, слу- жаща на голѣмитѣ нужди, на населението ние можемъ да възложимъ на нея прѣкрасно и грижата за специалнитѣ санитарни и лѣчебни нужди на учащата се младежъ. Тѣ ни казватъ, въ противовѣсъ на фактическото положение, че нѣма нужда даже въ училищата да има специаленъ лѣ- карски надзоръ не, но нѣма нужда даже тамъ да се въ-

веждтѣ и лѣкари, които да могатъ да констатирайтѣ забо- лѣването или появяването на епидемически болести и на мѣстото си да взематъ рационални мѣрки за отстранява- нето на тая възможностъ. Тѣ ни казватъ: „Достатъчно е само единъ хигиенически надзоръ, който ще се извършва отъ самитѣ градски лѣкари“. Какво значи това? Доста- тъчно е, слѣдователно, градскиятъ лѣкаръ да се явява отврѣме-наврѣме въ училището, да хвърли единъ по- гледъ, да констатира, че единъ заболялъ отъ краста, другъ отъ скарлатина, трети отъ друго и, или да затвори училището, или да прѣпоръча съотвѣтни мѣрки. Слѣдъ това се прѣдвижда не лѣкаръ, а единъ редовенъ учителъ да прѣподава и хигиенически познания верѣдъ тая учаща маса, които познания въ края на крайщата ще се сведатъ до съвѣти, които се подхвърлятъ, като тия напр.: отрѣз- вайте си ноктитѣ, вчесвайте си коситѣ, не си оцапвайте дрехитѣ, омивайте си ржцѣтъ и пр.

Всичко това прѣдвижда народовластие на селскитѣ чорбаджии и тѣ сж именно, които прѣдлагатъ това като такова, което задоволява дѣйствително крѣпнщитѣ нужди на болѣдующитѣ учащи се дѣца въ България.

Въ противовѣсъ на това другитѣ, чийто активъ въ ли- цето на 22-мата училищни лѣкари се унищожава, тѣ каз- ватъ: „Вие не можете чрѣзъ съдѣйствието на градскитѣ лѣкари да задоволите онѣзи специални нужди въ учили- щето, които бликатъ около специалния училищенъ животъ верѣдъ учащата младежъ“. Тѣ казватъ: „Трѣбватъ спе- циални училищни лѣкари“. Тѣ не само казваха това, но въ продължение на толкова години, управляющи България, тѣ сж снабдили училищата съ 22 училищни лѣкари, фи- гуранти фактически въ училищния животъ, съ тѣхъ се гор- дѣятъ, и днесъ ще оспорватъ посѣгането върху тѣзи 22 училищни лѣкари.

А въ този споръ би трѣбвало да се намѣси една дѣй- ствителна статистика, която да отразява фактическото по- ложение въ страната. Всички управляющи до днесъ партии старателно и ще кажа и прѣстѣпно сж зашемарявали онази тѣхна задължителна роля, която тѣ би трѣбвало да из- играятъ досега, като ни дадатъ една дѣйствително орга- низирана статистика, която да отразява не само състо- янието на заболѣваемостъта и смъртностъта, но и всички други отъ хигиенически и лѣчебенъ характеръ въпроси, които би трѣбвало ние да ги имаме обширно, за да можемъ да си послужимъ съ тѣхъ, за да видимъ каква е дѣйстви- телностъта, за да можемъ прѣдъ този страшенъ видъ или да се сепнемъ и да вземемъ мѣрки, или ако това е въ друга смисълъ, да се зарадваме и да продължаваме въ това отношение. Нито поменъ отъ това! Но дотолкова, докол- кото имаме данни, тази оскѣдна статистика, въ този ма- лък споръ се промѣква като шило и ще ни даде отражение отчасти на самата дѣйствителностъ. Ние виждаме, че у насъ смъртностъта, доколкото тя се отнася до дѣцата, въ 1901 г. е била изчислена 146‰, въ 1909 г. е достигала до 170‰, а днесъ е повече отъ 200‰, или общо и срѣдно уми- рането по-рано за дѣцата за възраст отъ 1 день до 15 го- дини, е било 40 хиляди, послѣ е станало 60 хиляди, а въ 1917 г. сж загинали 95 хиляди дѣца въ България само за една година. Повече отъ 1/5 отъ всички родени дѣца отъ 1 до 5 години загиватъ! Раждаемостъта е нама- лена на 30‰, а по-рано е била 44‰. Умножили сж се въ скжото врѣме помѣтанитѣ, мъртвораждаиитѣ и прѣстѣтъ на населението, който е билъ 22‰ за 1906 г. и до- стига до 14‰ прѣзъ 1909 г., а днесъ е още по-малъкъ. Една страшна болестъ, която разорява срѣднитѣ мало- имотни и бѣдѣтующи маси, е туберкулозата, която между 10 и 12-годишна възраст прави страшни опустошения. Повече отъ 35 на 10.000 взема тя ежегодно отъ тѣзи на- родни маси, когато за другитѣ благоустроени държави процентътъ е едва 10 на 10.000. Фактически положението е такова, че малкитѣ дѣца още въ зародина заболяватъ отъ рахитизмъ, който подпомага условията за туберку- лоза, и подготвя за въ бѣдаче хилавостъта на поколѣ- нието. Естествено, въ това отношение главниятъ дѣлъ се пада на пролетарската класа. Въ буржоазнитѣ училища много малко внимание се обръща на дѣското физическо образование и на хигиеническитѣ училищни условия. Прѣд- вижданото досега, както ви казахъ, е само единъ абсурдъ, то носи само единъ харигенъ и бюрократически характеръ и нищо не допринася. Въ това дѣло нѣма никакъвъ стре- межъ да се организиратъ повсемѣстно всички усилия на цѣлото население, за да се отстранятъ всички прѣчки, които гибелно влияятъ върху здравето на малкитѣ рожби въ страната. Фактически буржоазното общество служи да

създава тромави физически и ограничени умствено гражданци. Въ тях още въ зародиша се убива всеки порив към възвишено и общочовешко, въ тях не се заражда никаква воля и никакъв стремеж към общественополезен труд, никаква самоинициатива за образование. Характери не се създават въ тях, нито пък се събуждат сили, които могат да бждат потик за подвизи към самопожертвуване въ борбата за освободителни идеали. При това въ училището дѣтето прѣкарва най-цѣлнат възраст отъ своето развитие, прѣкарва именно ония моменти, когато то най-буйно расте и когато слѣдователно трѣбва да му се даде широка възможност, безъ да се спратъ неговитѣ естествени сили, то да може да разгърне ръста на своето дѣтство. Когато е измъкнато отъ иначе мжчинтѣ условия въ обществото, квартала, сѣмейството, отъ улицата, и е вмъкнато въ училищата, то се нуждае поне тамъ отъ такъвъ родъ, отъ такъвъ видъ училища, които, почиващи на принципа на свободния трудъ и инициатива, трѣбва да му гарантиратъ всеостранното хармонично развитие на неговия организъмъ. Самитѣ училищни здания трѣбва да отговарятъ напълно на всички изисквания на хигиената и медицината. Училищниятъ лѣкаръ не може да бжде тамъ фигурантъ. Той трѣбва да играе активна роль въ живота на училището. Той, заедно съ педагогическия свѣтъ, трѣбва да опрѣдѣля занятията и трайността имъ, той, именно, трѣбва да слѣди храненето и физическото развитие на дѣцата, той е, който именно трѣбва да разпрѣдѣли дѣцата по тѣхнитѣ физически и умствени способности; слабитѣ да изпрати въ горски и други училища, слабоумнитѣ трѣбва да изпрати въ специални училища и т. н. Слѣдователно трѣбва да се грижи същевременно и за психическото здраве на младежта, у която именно днесъ намиратъ най-добра основа да се развиватъ всички ония убожества, които характеризиратъ състоянието на свърѣмната младежъ. Напримѣръ, днешното училище не може да култивира, нито пък да защити това психическо здраве на дѣцата. То одурчава душата на дѣцата и създава единъ богатъ контингентъ за прѣстѣпници. При туй положение въпросътъ отива по-далечъ, той дѣри постановка за физическото възпитание на дѣцата, намира я вънъ отъ училището, отива при пеленачетата и тогава той става много по-широкъ, въ какъвто смисълъ той е поставенъ днесъ само въ една-единствена държава, прѣустроена, поставена на нови основи, ръководена по нови принципи, където дѣйствително не само на частната инициатива сж прѣдоставени животътъ и здравето на отделната личностъ, но дѣто хармоничното съдѣйствие на всички институти иде да подпомогне тази политика, която цѣли да защити народното здраве, да защити специално нуждитѣ на бѣдащето поколение въ лицето на учащата се младежъ. Тамъ именно днесъ ние виждаме това, което не можемъ да наблюдаваме дори и съ телескопъ въ никакъ друга капиталистическа държава — ние виждаме, че днесъ, когато се урежда производството, когато сж уредени свѣтитѣ и когато чрѣзъ тая гѣвкава организация е даденъ политически изразъ и всеки другъ на волята на самитѣ народни маси; днесъ тамъ вече се е прострѣла една голѣма, широка мрѣжа отъ дѣтски ясли, отъ дѣтски приюти, отъ подслони, отъ дѣтски градини, които сж прилѣпени къмъ всяка една фабрика, къмъ всяка една по-голѣма работилница. Тази голѣма мрѣжа, тѣзи голѣми върховни усилия и грижи, които се изсипватъ върху работящитѣ маси, върху цѣлия освободенъ народъ въ Русия, градски и селски, днесъ даватъ възможностъ на майката, отивайки въ работилницата, да не остави своето дѣте на произвола, да не го остави, както се каза тукъ, на бабички, слугини, или да го остави на улицата, а да го постави въ яслитѣ, въ приюта, въ подслона, въ дѣтската градина, защитено, възпитано, нахранено, облѣчено и успокоено, да бжде прѣдоставено именно тамъ, така че майката да може да даде своя цѣненъ трудъ въ производството, безъ да страда младата ѝ рожба.

Въ туй отношение ние никѣдѣ другѣдѣ не можемъ да намѣримъ подобие. Ние виждаме тъкмо обратното — слѣдъ като не сте дали възможностъ на бащата и майката да се нахранятъ, слѣдъ като сте ги не само опростаили, но и духовно убили, когато сте ги огладнили, докарвали сте ги до просешка тояга, тогава вие искате да се създадатъ и дѣца, подобни на тяхъ, но не и дѣца, които да могатъ дѣйствително да разбиратъ отъ всичко и да могатъ да бждатъ достойни прѣдставители на себе си, да защитятъ себе си, да се въодушевяватъ отъ нѣщо общочовѣшко и да могатъ да носятъ страшната отговорност и страпната тежестъ на бѣдащето.

Въ туй отношение, слѣдователно, докато вие тукъ, както и всички ваши наслѣдници запапрѣдѣ, които искатъ да поддържатъ единъ строй, който е вече осѣденъ на умирање, въпрѣки хартийнитѣ ваши изявления, не можете да не манифестирате тази ваша слабостъ. Вашитѣ изявления ще бждатъ само, ако не напразни усилия, то единъ прахъ, който ще искате да се разхвърли, за да достигне до зѣницата на маломотнитѣ, на болшитѣ, на ония, които изнемогватъ, болѣдуватъ и мратъ. Но това не ще хване никакъвъ динишъ.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Кажете каква е смъртността въ Русия.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): Свършено спадна.

Сжция земледѣлецъ: Какъ не Ви е срамъ да лѣжете.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): И холерата, която сжществуваше тамъ, е свършено унищожена. И чумата не се чува въ Русия. Венчки епидемически болести сж свършено унищожени, и тамъ, ако искате да знаете има единъ специални комисии, назначени санитарни чрѣзвычайки, които иматъ абсолютната властъ да налагатъ своята воля, за да могатъ да дадатъ помощъ на болѣдующитѣ маси.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Смъртността тамъ е по-голѣма.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): И само благодарение на тази извънредна енергия на управляющитѣ тамъ свѣтитѣ, съ участието на цѣлата маса работници и на всички съсловия, е постигнатъ резултатъ, който радва не само руския пролетариатъ, а и пролетариата въ цѣлия свѣтъ, защото той ще поеме сжщитѣ методи, за да може да защити интереситѣ на бѣдащитѣ поколения, като облечи нуждитѣ и страданията на своитѣ дѣца.

Слѣдователно азъ искамъ да подчертай, г-да, че вие (Сочи земледѣлцитѣ) нищо ново не внасяте, нито пъкъ тѣ (Сочи другитѣ партийни групи) сж дали нѣщо ново, и че спорътъ ще бжде безпрѣдметенъ между васъ по този пунктъ. И дѣйствително ние не си правимъ илюзии, че като вземаме думата тукъ при второто четене, ще ви накараме да вмъкнете нѣщо рационално, което да допринесе нѣщо за нуждитѣ на ония, които чакатъ отвѣтъ, нито азъ си правя илюзията, че мога да ви дамъ нѣщо, за да се корегирате, или да ви посоча другъ пътъ. Не, ние смѣтаме, че вие сте прѣдставители на една изродена класа, която днесъ тукъ не законодателствува, а законоблудствува, признакъ на политическата импотентностъ на класата, която умира днесъ. (Ржкоплѣскане отъ комунистѣ. Възражения и смѣхъ отъ мнозинството)

И дѣйствително, една класа, която е осѣдена на умирање, която изгубва всякаква почва подъ краката си, която загубва цѣлия свой активъ, тази класа е дошла въ едно състояние на лудостъ, въ едно състояние на делириумъ, при което тя днесъ дѣри начинъ да може да се защити и да прѣдотврати опасността, която иде, тя е поставена въ положение не да завѣщава своитѣ културни блага, като гордостъ на бѣдащитѣ поколения, а сама да ги разрушава.

Прѣдседателствуещъ Х. Маноловъ: Моля Ви, г. Сапаревъ, говорете по законопроекта.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): Напразно ще бжде туй. И когато тая класа е поставена въ такова положение, тя не е годна да защити интереситѣ на бѣдащитѣ поколения, специално на учащитѣ се дѣца. Тя иска дори сама да подложи лоста, ако може подъ земята, за да я унищожитъ, да не я завѣщае на бѣдащето, щомъ то не принадлежи на нея. Така диктува нейниятъ класовъ егонизъмъ: „Ако на мене нѣма блага за въ бѣдаще, и на цѣлия свѣтъ да нѣма, цѣлия свѣтъ да изгоримъ, та и никакъвъ пролетариатъ да нѣма да благоденствува надъ нея въпрѣки насъ и безъ насъ“. (Ржкоплѣскане отъ комунистѣ. Смѣхъ и глѣтка верѣдъ земледѣлцитѣ)

Министъръ Н. Атанасовъ: (Къмъ комунистѣ) Само че Ленинъ се откажа отъ вашия пътъ и възстанови частната индустрия, като остави индустриалнитѣ прѣдприятия, които иматъ повече отъ 300 души работници, пакъ на притежателитѣ имъ, защото комунистическата уредба е дошла

дотамъ, че сж затворени всички индустриални прѣдприятия — та не знамъ кой кого ще прѣбобрѣща, и дали Ленинъ не се прѣбобрѣна самъ.

Отъ комунистите: Въ „Утро“ го имаше.

Министъръ Н. Атанасовъ: „Отказваме се отъ конфискации, ама ще вземаме налогъ“. Данъчната система ще я прѣбобрѣнемъ и вне полека-лека ще дойдете дотамъ, отъ дѣто сте дошли — съ дѣсното рамо бързо напредъ. (Възражение отъ комунистите)

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Костурковъ.

С. Костурковъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Никой отъ насъ нѣма да откаже важността на материята, която се урежда съ обсъждания чл. 43, който става сега 42. Дѣцата, прѣди всичко, трѣбва да бѣдатъ здрави, па тогава ще трѣбва да ги учимъ и да ги възпитаваме. Болни и неспособни за работа дѣца не могатъ да бѣдатъ прѣдметъ на обучение и възпитание. Основата на живота е физиката, па тогава идатъ духовнитѣ нужди — най-напредъ физическитѣ и физиологическитѣ нужди. Дайте ми здраво тѣло, па тогава търсете у него здравъ духъ, както сж казали още старитѣ римляни. И, слѣдователно, споръ нѣма отъ никоя страна тукъ въ Народното събрание за важността на въпроса. Спорътъ е другадѣ — по какъвъ начинъ и съ какви срѣдства да се помогне на дѣцата да не болѣдуватъ, да бѣдатъ по-здрави, и какъ за тази цѣль да бѣдатъ поставени при по-добри хигиенични условия, и когато се появи болестъ, заразителна или не, какъ наврѣме да имъ се помогне отъ специалистъ лѣкаръ, или, ако нѣма такъвъ, отъ фелдшера. Тамъ е въпросътъ. Прѣдъ видъ на това, че общинитѣ нѣматъ достатъчно срѣдства, а и държавата нѣма такива, не се прѣдвиджатъ тукъ специални лѣкари и фелдшери за училищата. Дали тѣмо тѣй стои работата съ онѣзи лѣкари въ градскитѣ училища, за които говори г. Сапаревъ прѣди малко, то е единъ въпросъ, на който и той не можеше да отговори, и, ако отговори, отговорътъ бѣше погрѣшенъ. Защото той каза самичекъ, че не разполага съ данни за резултата отъ тази работа на лѣкаритѣ, които сж били специално назначени на врѣмето за гледане на ученицитѣ отъ първоначалнитѣ училища въ дадени градове — наброи само числото на тия лѣкари, 15 или 18. А щомъ нѣмаме ние тукъ данни за резултата отъ работата на тѣзи лѣкари, специално назначени за училищата, ние, слѣдователно, не можемъ да говоримъ за тия резултати. Елементарната добросъвестностъ изисква да не говоримъ. Въпросътъ, слѣдователно, по този начинъ остава откритъ, и ще трѣбва Министерството на народното просвѣщение да го проучи добръ чрѣзъ своитѣ органи, и тогава, когато се види, че е имало резултати, да иска да накара общинитѣ — тия поне, които иматъ материална възможностъ — да си назначатъ лѣкари за ученицитѣ. Голѣмитѣ градове особено, кждѣто има много ученици въ първоначалнитѣ училища, трѣбва да си иматъ свои лѣкари. Не може пѣколко души градски лѣкари, които сж недостатъчни и за самото население, да гледатъ ученицитѣ. И трѣбва да признаемъ, че когато единъ лѣкаръ е специално назначенъ за ученицитѣ отъ първоначалнитѣ училища, той има своя кабинетъ, той постоянно посѣщава тия училища, бди не само за хигиената на училищата, но прѣглежда и дѣцата, които сж заболѣли, както и онѣя, които сж прѣдрасположени къмъ извѣстно заболѣване; наблюдава хилавитѣ дѣца, подлага ги на специаленъ прѣгледъ и взема мѣрки, каквито може, и кара родителитѣ да взематъ мѣрки, съ каквито разполагатъ, каръ и общинитѣ да даватъ срѣдства, колкото иматъ, за сждбата на тѣзи дѣца. Всичко това министерството е длъжно да го проучи добръ и да направи всичко, което, както казахъ, позволяватъ срѣдствата на общината и държавата — въ дадения случай на общината главно.

Въ селата работата стои още по-злѣ; защото, докато градоветѣ иматъ поне градски лѣкари, които отврѣмъ наврѣме биватъ заставени отъ общинитѣ да надзираватъ, въ селата и това нѣма. Околийскиятъ лѣкаръ, на дѣждъ, на вѣтъръ се явява въ село, а фелдшерътъ, който е тагъвъ на единъ пунктъ отъ пѣколко села — 5—6, може би и 10 въ нѣкой случай — рѣдко има възможностъ да отиде и да надзърне въ училището, тогава особено, когато дѣцата сж тамъ. Много рѣдко. И, затова, азъ смѣтамъ, че въ туй отношение ще трѣбва г. министърътъ на просвѣщението да проучи въпроса въ министерството, не би ли

било възможно да се отредатъ специални фелдшери за училища, които нѣматъ лѣкари, като знаемъ, че лѣкаритѣ ще кажатъ: не може, това не е фелдшерска работа, а е на лѣкаритѣ. Ще се задоволимъ и съ фелдшери дотогава, докогато нашитѣ Университетъ и чуждитѣ ни дадатъ единъ голѣмъ брой лѣкари, и фелдшерската работа бѣде замѣстена отъ тая на лѣкаря. Така че фелдшери пакъ ще има, но тѣхната работа ще бѣде отъ по-друго естество. Но, докато нѣма достатъчно лѣкари, фелдшеритѣ ще изпѣлняватъ въ извѣстни отношения и службата на лѣкаря, ще замѣстватъ въ извѣстни случаи — тамъ, дѣто сж подготвени — самия лѣкаръ.

Що се отнася до онова, което г. Сапаревъ ни казва, че било идеално наредено въ Русия, позволете ми да кажа една дума, ама не дума измукана изъ прѣсти, ами една мисль, която е мисль на министра на просвѣщението въ Русия, Луначарски. Неотдавна четохъ една полемика между Луначарски и една французойка-комунистка, която обвинява рускитѣ съвѣти, специално Луначарски, че не отдавали достатъчно грижи за безприютнитѣ дѣца въ Русия.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): Кждѣ я четохте?

С. Костурковъ (р): Ще Ви кажа. — Луначарски отговаря, че другарката французойка нѣмала понятие за крайно лошото положение, въ което е поставено изобщо руското дѣте днесъ, при положението, което страната прѣживѣва и затуй спори и обвинява, казва той, рускитѣ съвѣти, специално него, че не отдавали достатъчно грижи за безприютнитѣ дѣца. И по-нататъкъ въ тая полемика азъ намѣрихъ, че по-рано, прѣди година-две въ Русия е имало прибрани безприютни дѣца кръгло около 2 милиона, а днесъ броятъ нмъ е спадналъ на 300 хиляди. Тоя фактъ се обяснява съ туй, че нѣмало възможностъ да се прибератъ повече дѣца, а не че не желатъ хората. Съ казаното не искамъ, г-да, да коря онова, което се върши за народното образование въ Русия. Напротивъ, азъ изучавамъ какъ стои въпросътъ и зная, че се полагатъ голѣми усилия. И ако тѣ не се увѣнчаватъ съ успѣхъ такъвъ, какъвто биха желали тия, които ги полагатъ, то е защото срѣдства нѣма, както нѣма и у насъ, както нѣма почти навсѣкждѣ, слѣдъ тая страшна война, която унищожи не само милиони човѣшки живота, а погълна досега и много милиарди, които можеха да се дадатъ въ услуга на народното образование.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): Кждѣ го четохте?

С. Костурковъ (р): Въ „Московска Правда“.

Д-ръ М. Сапаревъ (к): Кждѣ я намѣрихте?

С. Костурковъ (р): Цитирано е въ „Воля Росии“.

Д-ръ М. Сапаревъ и други комунисти: А-а-а!

С. Костурковъ (р): За васъ нищо нѣма вѣрно, за васъ всичко е лъжа, когато не изхожда отъ васъ.

Нѣкой отъ демократитѣ: Ако бѣше казалъ нѣкой другъ, тогава щѣха да повѣрватъ. (Прѣрѣкания между С. Костурковъ и комунистите)

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: (Звъни) Моля, г-да, оставете тия прѣрѣкания.

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Пждаревъ.

Н. Пждаревъ (д): Г. г. народни прѣдставители! Ясно е по законопроекта, че както нашето правителство, така и комисията, когато сж прѣглеждали законопроекта, сж имали голѣма воля и желание хигиената да бѣде запазена въ училището, да се проявятъ грижи за здравето на ученицитѣ. Това е ясно. Но ние нѣмаме онѣзи сила, каквато е ималъ Господъ едно врѣме, та като казалъ да стане земя и тя станала, да стане вода и тя станала, та и ние, като кажемъ: градскитѣ санитарни власти ще надзиратъ училището въ хигиенично и санитарно отношение — и работата ще се нареди. Важно е въ случая, имаме ли ние гаранция, че постановленията на закона наистина ще бѣдатъ изпѣлнявани; наистина ли ще могатъ санитарнитѣ власти да провѣрватъ какво става въ училището, дали дѣцата сж подложени на прѣгледъ, дали тѣ сж поставени въ удобни помѣщения, дали въ самитѣ тия помѣщения се пазятъ чи-

стота, дали изобщо самитѣ ученици сѣ поставени въ условия, при които да се избѣгнатъ заболѣвания, които много често ставатъ отъ събирането на много дѣца на едно мѣсто. За селата вие сами разбирате, че това е почти невъзможно. Вие знаете, че фелдшеритѣ не сѣ въ състояние да извършатъ работата, която имъ се възлага — да обикалятъ селата, да даватъ помощ на болни, да се грижатъ за чистотата и хигиената въ селата — а камо-ли да имъ остане време да надникнатъ въ училищата. Това сѣщото е и за градоветѣ. Тамъ, дѣто има санитарна власт, тя се намира въ голѣмитѣ градове, а въ по-малкитѣ такава нѣма. Въ голѣмитѣ градове има единъ околийски лѣкаръ, но той не е градски и при това той е толкова прѣтрупанъ съ работа, като хигиенистъ въ града, че и да иска да изпълни тая служба, той физическа възможностъ нѣма да има. Или, ако рече да я изпълни, ще я изпълни много повърхностно, та все едно че въ училищата нѣма да има санитаренъ контролъ. И азъ взехъ думата само, за да обърна вниманието на г. министра, че неговото добро желание да има контролъ въ училищата, да се провѣрва дали тамъ наистина дѣцата се прѣдпазватъ отъ заболѣване, не може да се изпълни. Въ Видинъ — единъ отъ градоветѣ, където най-много е засиlena санитарната власт — има трима, а по-малко и четирима градски лѣкари. И при все това работата имъ е толкова много въ града, че тѣ едва могатъ нѣкога да надникнатъ въ училищата. Но това надникване е набързо. А вие знаете отъ каква голѣма важностъ е санитарниятъ контролъ. Санитарниятъ контролъ се упражнява отъ самитѣ учители. Въ туй отношение тѣ вече иматъ понятие за онова, което трѣбва да стане въ училището, за да се обезпечи чистотата, за да се прѣдпазятъ дѣцата отъ заболѣване; но това не е достатъчно: нискава се около на едно вѣщо лице, на едно лице, което разбира отъ хигиена, да надниква тамъ и да надниква по-често и, колкото е възможно, да се застои въ това училище и да провѣрва какъто става тамъ. Това е най-необходимото, ако щете, за обществото, когато събираме дѣца да ги учимъ въ едно помѣщение; то е необходимо и наложително прѣди всичко, за да ги обезпечимъ отъ заболѣвания, които ставатъ отъ това, дѣто се събиратъ много дѣца на едно мѣсто, защото се играе въ затворени стаи, защото малко внимание се обърща на пшование, хранене, и т. н., защото, най-сетнѣ, има болести, които, колкото и да искаме да ги прѣдотвратимъ, ако не разбираме отъ медицина, не можемъ сторити това. Щомъ това е така, азъ смѣтамъ, че г. министърътъ, желайки да въведе санитаренъ контролъ въ училищата, ще трѣбва да разбере, че тази мѣрка, която се прѣдвижда въ чл. 43, е мѣрка недостатъчна. Макаръ че се пише въ чл. 43, че ще има санитаренъ контролъ, такъвъ не може да има. И азъ смѣтамъ, че желанието и мнѣнието на г. Костуркова, въ всѣка община да има единъ лѣкаръ, ще трѣбва да се прокара именно тукъ въ законопроектъ за народното просвѣщение.

А. Яневъ (з): Г. Пждаревъ! Нѣмаме въ околийтѣ сега лѣкаръ, където има нужда, а ще дадемъ на училищата — защо си говоримъ и баемъ на аба?

Н. Пждаревъ (д): Г. Яневъ! Ще се намѣрятъ лѣкари.

А. Яневъ (з): Въ Бѣлослатинската околия има 36 села и има само единъ лѣкаръ. Не искатъ да ходятъ по селата.

Н. Пждаревъ (д): Намѣрете сръдства; заставете ги да отиватъ.

Н. Георгиевъ (з): И да ги заставимъ, пакъ нѣма достатъчно: 620 души има всичко въ Бѣлгария.

Н. Пждаревъ (д): Има 80—100 околии. Въ всѣки случай, когато се има желание да се вземе лѣкаръ и не може да се намѣри, противъ невъзможното никой не може да се бори. Когато задължително общината да наема лѣкари за училищата, тя ще ги подири, дължна е да ги подири, и ако не ги намѣри, нѣма да назначи, но ако ги намѣри, нека ги има.

Н. Георгиевъ (з): Никой не е противъ. Може ли човѣкъ да бѣде противъ хубавото?

Н. Пждаревъ (д): И тогава, вмѣсто да казваме: контролтѣ се възлага на градскитѣ санитарни власти, да се каже, че това става само тамъ, където нѣма възможностъ да се намѣри лѣкаръ специално за училищата, защото,

ако има възможностъ да се назначи лѣкаръ специално за училищата, нека го назначатъ. Вие всички съзнавате каква голѣма нужда има отъ него. Нека задължимъ общинитѣ да ги иматъ. Ако не могатъ да ги намѣрятъ, ще минатъ и безъ тѣхъ, но ако може да се намѣрятъ, нека гарантираме тази прѣдпазвателна, прѣдотвратителна мѣрка за здравето на дѣцата.

А. Яневъ (з): Г. Пждаревъ! Ако го пишемъ въ закона, тогава градскитѣ лѣкари ще кажатъ: вие се задължавате да имате такъвъ лѣкаръ — намѣрете си го. И тогава надзорътъ върху санитарното дѣло ще бѣде още по-слабъ.

Н. Пждаревъ (д): Тогава, когато нѣма училищенъ лѣкаръ, щатъ не щатъ, ще вършатъ тази работа, по когато не искатъ да я вършатъ, ще има контролъ надъ тѣхъ, ще има отговорностъ за тѣхъ. Ще поставите санкции — поставете ги. И асѣ работитѣ у насъ вървятъ така, че всѣка длъжностъ, за да бѣде добросъвестно изпълнена, ще трѣбва да има санкции, и ще трѣбва да ги дѣримъ, защото трѣбва да се намѣри цѣлъ, за да изпълни всѣки добросъвестно задължението си къмъ тази страна. Ако нѣма достатъчно съзнание у служащия, у гражданина, че има дългъ къмъ тази страна, ще трѣбва да го накараме да почувствува, че има този дългъ. Като даваме права, като говоримъ за права, ще трѣбва да подчертаемъ и напѣтитъ задължения на граждани и на служители въ страната. Е добръ, не трѣбва да се бонмъ отъ това, че санитарниятъ градски лѣкаръ ще каже: понеже вие трѣбва да имате училищенъ лѣкаръ и не сте го поставили, не желая и азъ да върна тази работа. Това не може да каже, защото задължението въ закона е и за него, когато нѣма лѣкаръ.

Та смѣтамъ, че нищо нѣма да пострада законътъ съ това, а ще причели много, ако въ чл. 43 се добави: тамъ, където не може или нѣма възможностъ да се назначи училищенъ лѣкаръ, санитарниятъ надзоръ се възлага на градскитѣ лѣкари. Азъ смѣтамъ, че г. министърътъ не може да бѣде противъ такова едно прѣдложение. Това е неговата идея, това е негово желание: да има санитаренъ контролъ по възможностъ по-ефикасенъ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставител г. Стефанъ Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ (о): Г-да! Нуждата отъ санитарна помощ за ученицитѣ никой не може да откаже. Тя е еднакво пужна както въ селата, така и въ градоветѣ. Само че, като се съзнава тази пужда, поставени сме въ едно много трудно положение да можемъ да я задоволимъ, и именно тази пужда, ми се чини, е накарала г. министра да се съкрати онзи лѣкарски персоналъ, който се прѣдвиждаше въ бюджета за изпълнението на санитарния надзоръ. Само туй пожелание, което е постановено въ закона, че санитарнитѣ власти ще изпълняватъ тази служба, училищнитѣ власти ще бѣдатъ поставени въ конфликтъ съ градскитѣ санитарни власти, които често пкти казватъ: „Вие сме до такава степенъ прѣтрупани, че не можемъ да извършваме надзора“. И ако ви говоря това, говоря ви го отъ личенъ опитъ, като бившъ прѣдседател на училищното настоятелство въ София. Когато училищното настоятелство въ София нѣмаше свой лѣкаръ, то не можеше да каже, че има народна лѣкарска служба въ училищата. И само тогава, когато назначи лѣкаръ, можа да разчита на надзоръ. Въ това отношение могатъ да се приказватъ само пожелания, и смѣтамъ, че трѣбва да остане нареждането, че надзорътъ става отъ градскитѣ санитарни власти и отъ училищнитѣ лѣкари, назначавани отъ училищнитѣ настоятелства: тамъ, дѣто настоятелствата намѣрятъ, ще назначатъ такива и ще може да се помогне, а тамъ, дѣто не може да се намѣрятъ, нѣма да има. Поне постепенно съ набавяне на лѣкари ще могатъ училищнитѣ настоятелства да си набавятъ специално за пуждитѣ на училищата и ако се възприеме тукъ това допълнение къмъ члена, ще можемъ и въ правата и длъжноститѣ на училищнитѣ настоятелства да прѣдвидимъ съответната нова алинея, че тѣ ще се грижатъ за набавяне на лѣкари, които да се грижатъ за санитарното състояние на училищата и на ученицитѣ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставител г. Недѣлчо Георгиевъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Никой не може да бѣде противъ, ако бихме имали възможностъ въ всѣко училище, въ всѣко село, въ всѣка махала да

имаме лѣкаръ. Днесъ има цѣли околии, където нѣма нито единъ лѣкаръ, а въ София има 240 души лѣкари, когато въ цѣла България сѫ 620. Туй ни принуди да внесемъ законопроектъ за разредяването имъ, защото не щатъ да отиватъ между народа — тамъ, където е тѣхното прѣдназначение. Това бѣше и единъ отъ мотивитѣ, както знаете, когато се приказваше зинасъ, за да заличимъ отъ бюджета венчки училищни лѣкари, за да може да отгѣлимъ една голѣма частъ, доколкото е възможно, и да ги пратимъ въ околнитѣ, тамъ, където нѣма хитъ. И ако туй пожелание, което е много добро, да има надзоръ въ хигиеническо отношение въ всѣко училище, се възприеме, ние, вмѣсто да изпишемъ въжди, ще извадимъ очи. Голѣмитѣ градове, които иматъ по нѣколко училища, ще назначатъ по единъ лѣкаръ въ всѣко училище, а тѣзи лѣкари ние искаме да ги накараме да отидатъ въ околнитѣ.

С. Лафчиевъ (о): Не въ всѣко училище. Ние въ София назначихме не въ всѣко училище, а за 1.500 до 2.000 ученика единъ лѣкаръ.

Н. Георгиевъ (з): Г. Лафчиевъ! Има околии съ 60—70 хиляди жители и иматъ само единъ лѣкаръ. Съгласенъ съмъ, по-хубаво е, ако можемъ да имаме, по нѣма възможностъ, и понеже нѣмаме възможностъ, ние трѣбваше отдавна да се загрижимъ за фелдшерското училище, защото на единъ народъ, когато не можешъ да му дадешъ многото, дай му поне по-малкото. Тѣй щото, нека се задоволимъ тамъ, където нѣма лѣкаръ въ селата, фелдшерътъ да упражнява надзора. И ако можемъ да доживѣемъ въ скоро време чрѣзъ нашия медицински факултетъ да имаме повече лѣкари, то ще бѣде добръ. Но засега не е възможно да го направимъ. И ако възприемемъ тази мѣрка въ всѣко училище да има лѣкаръ, ще останатъ пакъ въ градоветѣ, а въ селата нѣма да имаме лѣкари. Поговорката казва: „Пчела отъ медъ не бѣга“. „Като нѣма риба, и съ рака ще се задоволимъ“ — казватъ хората.

Смѣтамъ, че трѣба да се възприеме членътъ така, както се докладва.

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Ще се гласува. Които приематъ чл. 43, който става чл. 42, тѣй, както го докладва г. докладчикътъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събрането приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 44, който става чл. 43 съ забѣлжката, се измѣня така:

„Прогимназията е горенъ курсъ на основното училище. Учението въ нея е задължително и безплатно за дѣца до 14-годишна възраст; то трае три години и завършва основното образование.

„Забѣлжката. Учението въ прогимназията почва на 15 септемврий и свършва на 12 юний за градоветѣ, а за селата на 1 юний.“

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

Министъръ С. Омарчевски: Забѣлжката къмъ чл. 44 да се измѣни така: „Учението въ прогимназията почва на 15 септемврий и свършва на 12 юний за градоветѣ, а за селата на 15 юний“.

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Има думата г. Стоянь Костурковъ.

С. Костурковъ (р): Питамъ г. министра: като правимъ задължително учението въ прогимназията, нѣма ли и тукъ да се постѣпи тѣй, както съ ученицитѣ въ първоначалнитѣ училища — да се даватъ и тѣмъ учебници?

Министъръ С. Омарчевски: Може; прието; съгласенъ съмъ.

С. Костурковъ (р): Направете прѣдложение, защото иначе не може. Учебницитѣ за прогимназията сѫ по-скѣпи, а ученицитѣ сѫ бѣдни.

Министъръ С. Омарчевски: Въ чл. 42 значи ще туримъ нова алинея при третото четене, че постановлението на чл. 42 важн и за прогимназията.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: То се разбира, защото и прогимназията е първоначално училище.

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 43 тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, съ поправката, прѣдложена отъ г. министра на просвѣтата, че учебната година въ селата свършва на 15 юний, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събрането приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 45 става чл. 44 и се измѣня така:

„Въ прогимназията се изучаватъ слѣднитѣ прѣдмети:

- а) въроучение;
- б) български езикъ и църковно-славянско четене;
- в) френски, или нѣмски, или английски езикъ;
- г) обща и българска история;
- д) обща и отечествена география съ гражданско учение;

е) аритметика и геометрия, съ геометрическо чъртане;

- ж) физика, естествена история, хигиена (обща съ социална солидарностъ) и химия, въ свръзка съ приложението имъ къмъ народното стопанство, земледѣлието, търговията и индустрията;

з) рисуване и краснорисане;

и) ржчна работа (ржководиле за момичетата);

к) пѣние и гимнастика.

„Забѣлжката. Числото на седмичнитѣ уроци за прѣдметитѣ не може да бѣде по-големо отъ 28, отъ които 4 часа се употребяватъ за екскурзии въ природата, работилницитѣ, фабрицитѣ и пр.“

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Които приема чл. 43, който става чл. 44, тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство, Събрането приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. чл. 46 и 47 се сливатъ въ единъ чл. 45 и се измѣнятъ така:

„Чл. 45. Прогимназия се открива въ всѣко селище, където има най-малко 20 дѣца, свършили първоначално училище прѣзъ годината.

„Въ случай на групиране за общо училище, разнороднитѣ по издѣлжката се разпрѣдѣлятъ съразмѣрно между групираниитѣ общини.“

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 46 и чл. 47, които се сливатъ въ чл. 45 тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събрането приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Въ чл. 48, който става чл. 46, думитѣ „френски или нѣмски езикъ“ се изпускатъ.“

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 48, който става чл. 46, тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събрането приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 49 се изпуска.

„Чл. 50 става чл. 47.

„Въ края на забѣлжката на чл. 51, който става чл. 48, се прибавя: „за въ по-големитѣ прогимназии и особени ръководители на физическото възпитание, които могатъ да прѣподаватъ и други прѣдмети. За такива се назначаватъ и лица свършили военно училище, за методическата подготовка на които министерството отваря специални курсове.“

Прѣседателствуващъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 50, който става чл. 47, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събрането приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 52 се изпуска.

„Чл. 53 се изпуска.

„Думитѣ: „Глава IV“ и „Допълнителни курсове“ се изпускатъ.“

„Чл. чл. 54—60 включително, които стават чл. чл. 49 и 50, се измѣнятъ така:

„Чл. 49. До развитието на първоначалниятъ училища въ пълнит основни — съ 7-годишенъ курсъ — общинитъ се задължаватъ да отворятъ допълнителни курсове (дневни, вечерни и празнични) въ всяка община или село, дѣто има училище. Цѣльта на тия курсове е да се даде възможностъ на свършилитъ първоначалното училище младежи да разширятъ кръга на познанията си до размѣръ на съкратенъ курсъ на прогимназия и да се подготвятъ по-добъръ за практическия животъ.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 49, по новата нумерация, тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дияновъ (з): (Чете)

„Чл. 50. Дополнителнитъ курсове сж най-малко съ тригодишенъ курсъ. Тѣ почватъ отъ 1 септемврий и траятъ до 1 юний. Курсътъ имъ се завършва съ изпитъ за завършенъ курсъ по особена програма. Въ тѣхъ се изучаватъ въ съкратенъ размѣръ прѣдметитъ, изучавани въ прогимназията, а учебното врѣме въ сжнитъ се опрѣдѣля отъ училищното настоятелство, съвмѣстно съ учителския съвѣтъ, но не може да бѣде по-малко отъ 8 часа седмично.

„Посѣщението на тия курсове е задължително за всички дѣца, които, свършили първоначално училище, не сж повъзрастни отъ 14-годиши и въ общината имъ нѣма прогимназия. Господари на земеделски стопанства, индустриални заведения или на работилници, сж длъжни да отпускатъ малолѣтнитъ работници, за да посѣщаватъ курсоветъ, въ противенъ случай господаритъ се глобяватъ отъ окръжния училищенъ съвѣтъ отъ 100—200 л. за всеки ученикъ.“

За еднообразие, нѣма ли да стане и тукъ, вмѣсто 1 юний, 15 юний?

Министъръ С. Омарчевски: Да, съгласенъ съмъ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 50, както се докладва отъ г. докладчика съ прѣдложениата поправка, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дияновъ (з): (Чете)

„Въ чл. 61, който става чл. 51, думата „основнитъ“ се замѣня съ „първоначалнитъ“; а думитъ: „отъ 2 до 4 л. на часъ“ се замѣнятъ съ: „опрѣдѣлено отъ Министерския съвѣтъ по докладъ на министра на народното просвѣщение.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 61, който става чл. 51, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дияновъ (з): (Чете)

„Къмъ чл. 62, който става чл. 52, се прибавя слѣдната алинея:

„Разпорѣжданията на чл. чл. 38, 39, 40, 41 и 42 отъ настоящия законъ вжкатъ и за прогимназиятъ и за допълнителнитъ курсове.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 62, който става чл. 52, тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дияновъ (з): (Чете)

„Глава IV.

„Професионални училища.

„Чл. 53. Професионалнитъ училища иматъ за цѣль да дадатъ на младежитъ отъ двата пола достатѣчна специална подготовка за самостоятелно упражняване на дадена професия въ областта на народното стопанство или за помощенъ стопански персоналъ. Тия училища се откриватъ при прогимназиятъ или самостоятелно, споредъ условията.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 53 по повата нумерация, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дияновъ (з): (Чете)

„Чл. 54. За редовни ученици въ професионалнитъ училища се приематъ младежи съ завършено прогимназиялно образование или свършилитъ прѣдвиденитъ въ чл. 50 отъ закона допълнителни курсове.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставител г. Стефанъ Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ (о): Азъ ще поискамъ едно обяснение отъ г. докладчика и отъ г. министра, дали нѣма нѣкаква грѣшка. Съгласно чл. 26 отъ този законопроектъ, професионалното образование спада въ категорията на основното образование; споредъ духа и буквата на чл. 26 излиза, че професионалнитъ училища се приравняватъ на прогимназиятъ. Съ този чл. 54 въ професионалнитъ училища се приематъ ученици съ прогимназиялно образование или свършили съотвѣтенъ курсъ. Излиза сега, като-че-ли професионалното образование е една степенъ надъ прогимназияното, когато и за първото образование се назначава учител съ образователенъ цензъ, какъвто е за прогимназияното. Ученицитъ се приематъ въ съотвѣтнитъ срѣдни училища. Ще излезе, че ученицитъ, които излизатъ отъ прогимназиялнитъ училища и оттамъ отиватъ въ професионалнитъ, ще бѣдатъ принудени да слѣдватъ много по-дълго и много по-дълги години срѣдното си образование, отколкото другитъ. Дали ше върно съмъ схваналъ или има грѣшка?

Нѣкой отъ земеделцитъ: Нѣма никаква грѣшка.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата г. министърътъ на народната просвѣта.

Министъръ С. Омарчевски: Въ чл. 54 е казано ясно: (Чете) „За редовни ученици въ професионалнитъ училища се приематъ младежи съ завършено прогимназиялно образование или свършилитъ прѣдвиденитъ въ чл. 50 отъ закона допълнителни курсове“; по новата организация прѣдложена отъ насъ и приета отъ Народното събрание. Значи младежътъ слѣдъ завършването прогимназиялно си образование, ако иска да получи срѣдно специално образование, по земледѣлие да кажемъ или търговия, ще трѣбва да слѣдва непрѣмънно слѣдъ прогимназията въ реално училище, слѣдъ свършването на което ще отиде да слѣдва въ срѣдно специално училище. Опа, който нѣма да продължава по-нататътъ слѣдъ прогимназията, за да добие сръчностъ, за да добие способностъ и познание за единъ практически и постояненъ персоналъ въ живота, той ще отиде да слѣдва въ туй професионално училище, което откриваме ние сега. Така че слѣдъ прогимназията идва този двугодишенъ курсъ за оиъзи, които нѣматъ срѣдства, които нѣматъ възможностъ да отидатъ да свършатъ реалното училище, за да добиятъ срѣдно специално образование, а ще отидатъ въ низпето училище. Това сж по закона низпитъ училища, които имаме досега; само името имъ е измѣнено.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставител г. Стефанъ Лафчиевъ.

С. Лафчиевъ (о): Ако питамъ, г. министре, то е, за да прочетете чл. 56 (Чете): „Успѣшно свършилитъ курса на професионалното училище, могатъ да постѣпятъ въ съотвѣтно срѣдно специално училище направо, а въ другъ видъ училище възъ основа на изпитъ по разликата между прѣдметитъ въ програмата на реалното училище и професионално.“

Министъръ С. Омарчевски: Да, възъ основа на изпитъ по разликата между прѣдметитъ, прѣдвидени въ програмата.

С. Лафчиевъ (о): Възъ основа на кое именно?

Министъръ С. Омарчевски: Защото оиъзи, които свърши реално училище, нѣма да има теоритически познания, за да може да слѣдва въ срѣдно специално училище. Това е единъ видъ за да му се даде възможностъ, слѣдъ като е свършилъ 2-годишния курсъ на единъ видъ низше професионално училище, какъвто тукъ се рисува, ако обща, да постѣпи въ срѣдно специално училище — разликата между учебния материялъ, който се учи въ реалнитъ училища и въ професионалнитъ не е голѣма — както днесъ единъ ученикъ, който е свършилъ трети класъ може да отиде да

държи зрълостенъ изпитъ слѣдъ като държи изпитъ за първи, втори, трети, четвърти и пети гимназиални класове. Тая цѣль гони чл. 54, който казва, че ученикътъ слѣдъ изпитъ може да постъпи въ сръдно специално училище.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 54, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 55. Курсетъ на професионалнитѣ училища трае двѣ години за теория съ практика въ училището и 3—10 мѣсеца практика въ учебна държавна или частна работилница или стопанство и се завършва съ теоритически и практически изпитъ за свършенъ курсъ. Началото и края на учебната година за всѣки видъ професионално училище се опрѣдѣля отъ министерството.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 55, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 56. Успѣшно свършилитѣ курса на професионално училище могатъ да постъпятъ въ съотвѣтно сръдно специално училище направо, а въ другъ видъ училище въз основа на изпитъ по разликата между прѣдметитѣ въ програмата на реалното училище и професионалното.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 56, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 57. Отличилитѣ се по успѣхъ и трудолюбие ученици, като свършатъ, могатъ да получатъ държавна, окръжна или общинска материална помощ за самостоятелно уреждане въ стопанския животъ.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 57, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 58. За редовни учители въ професионалнитѣ училища се назначаватъ лица, свършили висше или сръдно специално училище. Тѣ получаватъ заплатата като прогимназиални учители.“

Лица само съ специално образование се назначаватъ за волнонаемни учители и слѣдъ издържане на специаленъ държавенъ изпитъ се класиратъ като редовни.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 58, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 59. За директори се назначаватъ отъ министра редовни учители съ 5-годишна учителска или друга практика по специалността. Управителитѣ на стопанскитѣ работилници сж редовни учители.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 59, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 60. Всѣко училище има по единъ домакинъ-счетоводителъ, писаръ и прислужници, назначени отъ училищното настоятелство по прѣдставление на директора.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 60, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 61. Всички постановления на закона, които уреждатъ положението на прогимназитѣ и сръднитѣ специални училища и не противорѣчатъ на специалнитѣ наредби на професионалнитѣ училища, важатъ и за тия послѣднитѣ.“

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ чл. 61, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): (Чете)

„Чл. 62. Въ професионалнитѣ училища се изучаватъ, споредъ нуждата, нѣкои отъ слѣднитѣ общи специални и общеобразователни прѣдмети съ огледъ на особеноститѣ на професията: български езикъ, всеобща география, гражданско учение, физика, химия, естествознание, възпитание, търговска аритметика, професионално смѣтководство, кооперативно дѣло и кореспонденция, трудова хигиена и практическа медицина.“

Освѣтъ това въ професионалнитѣ училища се изучаватъ, споредъ вида на училището, още слѣднитѣ специални прѣдмети:

1. Земледѣлски училища.

Земледѣлие, землемѣрие, скотовѣдство, стопанство и економия, лозарство и винарство, технология, градинарство, бубарство и пчеларство, а въ дѣвическитѣ още ржкодѣлие, готварство и домакинство.

Забѣлѣжка. По рѣшение на министерството тази програма може да се измѣни и пригоди за специални земледѣлски училища.

2. Рибарски училища.

Модерно морско и рѣчно риболовство, рибовѣдство, консервиране на риба, приготвяне и поправяне на мрѣжи, лодки, каци, кошове, управление и поправяне на моторни лодки.

3. Занаятчийско-желѣзарски училища.

Практическа механика, технология, стругарство, ковачество, плосерство, елементарно лѣярство, художествено-строително желѣзарство, ножарство, скициране, дърводѣлство и коларство. Ученицитѣ се специализиратъ по единъ отъ слѣднитѣ занаяти: художествено-строително желѣзарство, ножарство и коларство.

4. Столарски училища.

Технология на дървото и другитѣ материяли, машинознание, стилознание, проекционно и перспективно рисуване, конструктивно рисуване и опрѣдѣляне мѣрки на издѣлията, специално чертане, столарство, стругарство, рѣзарство, тапицерство и моделиране.

5. Домостроителни училища.

Практическа геометрия, техническа механика, графостатика, материялознание, стереотомия на строителнитѣ и други материяли, техническо чертане, градоустройство, полиция по домостроението.

6. Каменодѣлски училища.

(Декоративна скулптура)

Материялознание, стереометрия, моделиране, конструктивно рисуване, специално рисуване и стилознание.

7. Копничарски училища.

Материялознание, отгледване на върбата, видове плетки, тапицерство, рогозарство.

8. Грънчарски училища.

Материялознание, стилознание, моделиране, специално рисуване.

9. Коприно-тъкачески училища.

Материялознание, обработване на коприната, сплиткознание (анализъ и диспозиция на прости и сложни платове), бояджийство, приложна химия, тъкане съ ржчни и механични станове.

10. Дѣвически домакински училища.

Отгледване и възпитание на малкитѣ дѣца, домашна хигиена, готварство, шевъ на долни дѣтски, дамски и мъжки дрехи, кройка и шевъ на горни дамски и дѣтски дрехи, перачество и гладчество.

11. Дъвически стопански училища.

Кройка и шевъ на долни дътски, дамски и мъжки дрехи, кройка и шевъ на горни дамски и дътски дрехи, бѣла и цвѣтна бродерия, дамско шапкарство и цвѣтарство, ръчно и машинно плетачество, правене вратовръзки, ржжавици и пера и готварство.

Забѣлѣжка. По рѣшение на министерството тази програма може да се измѣни и пригоди за специални дъвически стопански училища.

12. Кожарски училища.

Технология на кожарството съ обяснение на развитиѣ процеси и манипулации при обработка на кожата; кожарска химия, обработка на мек и леки кожи: юфть, видело, цвѣтни кожи, кроене на копчове и др.; обработка на финни кожи: телешки боксъ (кромена шава), телешки боксъ (цвѣтенъ), шевро (черно и цвѣтно), кожи за ржжавици, боядисване на кожата; обработка на тежки кожи, гънове, блокове (черни и цвѣтни), ремъци за машини и сирометни кожи.

13. Килимарски училища.

Приложна химия, материялознание, рисуване, патронирание, хармония на цвѣтоветъ и съставяне мостри, килимарска технология, разборъ на мостри и бояджийство.

14. Шивашки училища (за горни дрехи).

Материялознание, анатомия, история на облѣклото отъ XVIII вѣкъ до сега, модерно кроячество, шевъ, кроене и шевъ на дътски, дамски и мъжки горни дрехи.

15. Обущарски училища.

Анатомия на крака, мѣрка и чертане на модели, материялознание, кратки познания по изработването на кожата, кройки и шевъ на машина.

16. Печатарски (типографски) училища.

Печатарско материялознание (машини, букви, хартии), обикновенъ наборъ, табеларна работа, обикновенъ и художественъ акцидентенъ наборъ, обрѣзване на тонъ-плате, цинкъ-ецулгъ, стереотипия, букволѣячество, линотипия, литография и цинкография.

17. Търговски училища.

Книговодство съ образцова контора, търговска кореспонденция, търговско смѣтане, народно стопанство, търговско знание съ конторни книжа, търговска география и история, елементарно стокознание, законознание и незадължително — стенография и машинописъ.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Стоянъ Костурковъ.

Но прѣди да му дамъ думата, понеже частъ е вече 8, ще трѣбва да рѣшимъ да продължимъ ли засѣданието.

С. Костурковъ (р): Хайде утрѣ!

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата г. министърътъ на просвѣщеніето.

Министъръ С. Омарчевски: Прави прѣдложение да се продължи засѣданието до 10 ч.

Отъ лѣвицата: А-а-а!

С. Костурковъ (р): 60 и толкова членове приехме.

Министъръ Н. Атанасовъ: Да се продължи засѣданието до 9 ч.

Министъръ С. Омарчевски: Добрѣ.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Които приематъ да продължи засѣданието до 9 ч., моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събраніето приема.

Засѣданието продължава.

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Стоянъ Костурковъ.

(Нѣкои отъ народнитѣ прѣдставители земледѣлци излизатъ отъ залата)

С. Костурковъ (р): Г. г. народни прѣдставители! До 9 или до 10 ч. е безразлично, но ето ги, че си отиватъ и кворумъ нѣмате и нѣма да се гласува. Нека се заломни — нѣма да се гласува, като нѣма 72 души. Това е правило.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Г. Костурковъ! Бюро то си прави своята смѣтка.

Нѣкой отъ комунистите: Прѣседателството ще ги намери.

С. Костурковъ (р): Трѣбва прѣди всичко да изповѣдамъ, че по тая специална материя, която се урежда съ чл. 62, не съмъ достатъчно ориентиранъ така, както и всички, които сме тукъ. Нито единъ нѣма достатъчна ориентировка, защото тия сѫ специални работи, специалисти само ги разбиратъ и владѣятъ добрѣ. Но дотолкова, доколкото моятъ разбираніе се простиратъ, азъ питамъ най-напрѣдъ г. министъра на народното просвѣщение, . . .

В. Власовски (к): Нѣма го тукъ, какво ще го питате?

С. Костурковъ (р): . . . какво търси прѣдметътъ „възпитание“ между учебнитѣ прѣдмети на рибарското училище, на грънчарското училище, на конничарството и т. н.? Това сѫ обикновени професионални училища, които подготвятъ работници и майстори за извѣстна професия; това не сѫ сръдни училища. Каза се и добрѣ се обясни, че — и тъй е асѣл — този, който иска да постигнѣ въ професионално училище, трѣбва да свърши прогимназия; свърши ли прогимназия, ще постигнѣ въ нѣкое отъ тѣзи професионални училища; ще постигнѣ съ цѣлъ да добие извѣстна сръжност и извѣстни теоритически познания по извѣстна занаятъ. Това е добро. И защото това е именно тъй, затова сѫ изброени редица, 17, професионални училища. И сега азъ питамъ още еднажъ и искамъ да ми се отговори: защо е прѣдмета „възпитание“ въ тия училища, какво търси той тамъ?

Вторъ единъ въпросъ. Искамъ г. министъра на народното просвѣщение да ми обясни коя е съществената разлика, що е прѣдизвикала създаването на два вида различни училища — дъвически домакински и дъвически стопански. Защото азъ чета, четохъ и по-рано, и съществена разлика не намирамъ, а намирамъ нищожна разлика, която не оправдава съществуването на отдѣлни училища — дъвически домакински и дъвически стопански. Разликата, повтарямъ, е нищожна и толкова малка, че тя не може да оправдае два вида училища — домакински и стопански. Та домакинството е стопанство, г-да. Домакинията не трѣбва да знае само да гледа дѣцата и да имъ шие и крои дрехи, тя трѣбва да знае, да разбира и другитѣ страни на домакинството. Тѣй е.

Тѣзи два въпроса задавамъ на г. министъра, защото съмъ въ голѣмо недоумѣние по такава една материя, много специална и която иде да се рече тукъ отъ Министерството на просвѣщеніето въ бъдаще, както виждате.

Т. Цековъ (к): Нѣма кой да Ви отговори.

Отъ лѣвицата: Утрѣ, утрѣ.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Ще гласуваме.

Н. Пждаревъ (д): Нѣма министъра.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Г. министърътъ случайно е излѣзълъ и ще се върне. Това не значи, че трѣбва да го чакаме.

Има думата г. министърътъ на желѣзницитѣ.

Министъръ Н. Атанасовъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, който задава г. Костурковъ, е: защо се поставя прѣдметътъ „възпитание“ въ тѣзи училища? — Защото г. Костурковъ, Вие знаете най-добрѣ, че въ нашитѣ училища, прогимназиялни и сръдни, досега се е обрѣждало внимание само на образователната страна на въпроса и че учителитѣ, прѣподавателитѣ малко сѫ застъпвали възпитанието на младежта. Нашитѣ сръдни и прогимназиялни училища сѫ давали образовани хора, но сѫ давали съвсѣмъ малко възпитани хора. И вие и ние сме завиждали на възпитаницитѣ, излѣзли изъ разнитѣ колежи, било въ Цариградъ, било въ насъ или другадѣ, че излизатъ отъ тамъ съ добро възпитание, а сме съжалявали, че нашитѣ

училища не сж давали добри възпитаници. Затова не може да не бжде застъпен този учебенъ прѣдметъ, тази учебна материя въ едни училища, кждѣто мислимъ, че еп тмазе, въ по-голѣмата си частъ дѣцата на българскитѣ сѣмейства ще навлѣзатъ тамъ, за да получатъ своето техническо образование; тѣ трѣбва да получатъ тамъ и своето възпитание. Така щото не е неумѣстно, г. Костурковъ, дѣто е поставенъ този учебенъ прѣдметъ въ тѣзи професионални училища.

Вториятъ въпросъ, който задава г. Костурковъ, е, че самъ той не е можалъ да проумѣе каква тънка разлика има между стопанско и домакинско училища. Ако се вникне въ самото описание, ще видите и самата разлика. Сега, този въпросъ — ако г. Костурковъ много държи на него — може да се обсъди заедно съ г. министра, но азъ лично поддържамъ, че едно стопанско училище въ широкъя смисълъ на думата има други задачи, едно дѣвическо стопанско училище има други задачи, а едно дѣвическо домакинско училище въ тѣсната смисълъ на думата има пакъ други задачи.

А. Яневъ (з): Разликата не е много голѣма; може да се слѣятъ въ едно.

Н. Пждаревъ (д): Нѣкждѣ казватъ домакински, нѣкждѣ стопански.

Министъръ Н. Атанасовъ: Една стопанка ще знае да се справи съ млѣчния добитѣкъ, съ кокошкитѣ, съ свинитѣ и пр.

Н. Пждаревъ (д): Въ едни професионални училища искате да подготвите домакински, а въ други професионални училища — работнички. Тамъ е разликата.

Министъръ Н. Атанасовъ: Ето това е. Въ всѣки случай може да се поговори съ г. министра по този въпросъ, но сега да се гласува членътъ тѣй, както е.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Стоянъ Костурковъ.

С. Костурковъ (р): Азъ искахъ само да ми се отговори на въпроситѣ, които зададохъ. Сега ще си кажа думата въ една минута. За мене е понятно учебниятъ прѣдметъ „възпитание“ да го турите въ домакинскитѣ училища, дѣто има да се приготвятъ майки, но да го турите въ грѣнчарскитѣ, въ копничарскитѣ училища, тамъ дѣто момчетата учатъ занаятъ, това не разбирамъ. И пакъ повтарямъ, обясненията на г. министра на желѣзницитѣ съвсѣмъ не ме удовлетворяватъ.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): Въ грѣнчарскитѣ училища го нѣма.

С. Костурковъ (р): Общо е казано тукъ.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Спрѣмо пуждата е казано.

С. Костурковъ (р): Това „чужди колежи“, дѣто казвате — да ме прощавате — тамъ има нѣщо, което не можете да замѣните. Възпитанието не се получава чрѣзъ изучаване теорията на възпитанието.

(Министъръ С. Омарчевски идва въ залата)

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Г. министре! Прави се запитване, защо се вписва „възпитание“ въ домакинскитѣ училища?

Отъ лѣвицата: Нѣма кворумъ.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): Можемъ да слѣемъ на едно домакинскитѣ и стопанскитѣ дѣвически училища.

Министъръ С. Омарчевски: Съгласенъ съмъ.

Докладчикъ М. Дилиановъ (з): Тия два вида училища сж оставени отдѣлно. Въ първия видъ — домакински дѣвически училища — се даватъ по-ограничени познания по домакинството, а вториятъ видъ — стопански дѣвически училища — ще бждатъ по-специални. Но азъ съмъ съгласенъ съ прѣдложението на г. Костурковъ да ги слѣемъ, за да имаме единъ видъ домакински училища, за да има и по-голѣма прѣгледностъ въ програмата.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Прави се прѣдложение отъ г. докладчика, съ което е съгласенъ и г. министърътъ на просвѣщенieto, щото точки 10 и 11 отъ чл. 62, а именно „дѣвически домакински училища“ и „дѣвически стопански училища“ да се слѣятъ — съ какво наименование? . . .

Министъръ С. Омарчевски и министъръ Н. Атанасовъ: „Дѣвически стопански училища“.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: . . . и да носятъ звание „дѣвически стопански училища“.

Т. Церовъ (к): Нѣма кворумъ.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Моля Ви се! Който приематъ това прѣдложение, моля, да си здигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

А. Атанасовъ (к): Нѣма кворумъ. Прѣбройте — присѣтствуватъ 55 души.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Моля седнете на мѣстото си. Дайте възможностъ да се работи. Ако оспорвате вотирането, има редъ за туй, г-да.

Л. Каневъ (к): Оспорваме го.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Моля г. г. квесторитѣ да прѣброятъ колко души присѣтствуватъ въ Камарата.

Квесторъ Г. Дамяновъ (з): (Слѣдъ прѣброяване присѣтствующитѣ) 74 съ министритѣ.

Т. Церовъ (к): Лѣжа!

Отъ комуниститѣ и радикалитѣ: Това не е вѣрно!

В. Власовски (к): Присѣтствуватъ 54 души.

Л. Каневъ (к): Единъ законъ за народното просвѣщение се разисква, а се вършатъ неморални работи! За парламентаризмъ ми говорите!

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Моля г. г. квесторитѣ да направятъ точна провѣрка колко души присѣтствуватъ.

С. Костурковъ (р): Нѣма кворумъ. Това е очевидно. Ако има кворумъ, нѣма да правимъ въпросъ. Разберете го!

Квесторъ Г. Дамяновъ (з): (Слѣдъ повторно прѣброяване присѣтствующитѣ) 59.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: По липса на кворумъ гласуваното прѣдложение на г. докладчика за сливане точки 10 и 11 отъ чл. 62 е недействително.

По липса на кворумъ и засѣданието се вдига, съгласно правилника, за срѣда въ 2 ч. слѣдъ обѣдъ съ сжщия дневенъ редъ.

(Вдигнато 8 ч. 10 м. слѣдъ пладне)

Подпрѣседатели: { **К. ТОМОВЪ.**
Х. МАНОЛОВЪ.

Секретарь: **С. ДУПАРИНОВЪ.**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Т. Гължовъ.**